

**ЕТИКО-ПРАВОВЕ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНЕ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙ: ВИКЛИКИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ ІНТЕГРАЦІЇ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ
У НАУКОВО-ЕКОНОМІЧНІ СИСТЕМИ**

Поляк Катерина Юрївна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри документальних комунікацій та менеджменту,

Рівненський державний гуманітарний університет

м. Рівне, Україна

У сучасних умовах глобальної цифрової трансформації економіки наука виступає не лише джерелом нових знань, але й ключовим драйвером інноваційного розвитку та структурних змін у соціально-економічних системах. Посилення ролі наукових досліджень у формуванні технологічних рішень зумовлює необхідність комплексного аналізу етико-правових та соціально-економічних аспектів їх впровадження. Інтенсивне використання новітніх досягнень, цифрових аналітичних платформ, трансформує не лише економічні процеси, але й саму логіку наукового пізнання, змінюючи підходи до збору, обробки та інтерпретації даних. Саме у таких умовах формується нова модель науки – відкрита, цифровізована та інтегрована у глобальні інноваційні мережі.

Сучасна наука дедалі більше впроваджується в економічні процеси, формуючи економіку знань, у якій наукові результати стають безпосереднім фактором виробництва та джерелом доданої вартості. Водночас така інтеграція супроводжується появою нових викликів, пов'язаних із необхідністю забезпечення прозорості досліджень та відповідальності за використання їх результатів. Використання автоматизованих систем у наукових дослідженнях, ставить під сумнів традиційні уявлення про авторство, достовірність і відтворюваність наукових результатів, що вимагає переосмислення етичних стандартів наукової діяльності. Особливої актуальності набуває проблема якості наукових даних та їх інтерпретації, оскільки застосування великих масивів інформації відкриває нові можливості для аналізу, але водночас підвищує ризики хибних висновків у разі використання некоректних або упереджених даних.

Важливим сучасним трендом є розвиток data-driven science – науки, що ґрунтується на аналізі даних і використанні інтелектуальних алгоритмів. Це сприяє глибшому розумінню економічних процесів, дозволяє моделювати складні системи та підвищує ефективність

прийняття управлінських рішень. У цьому контексті зростає значення міждисциплінарних підходів, які поєднують економіку, інформаційні технології, математику та соціальні науки. Водночас така трансформація науки потребує відповідного етико-правового супроводу, що забезпечує баланс між інноваційністю та відповідальністю.

Наука відіграє центральну роль у формуванні інноваційних систем, забезпечуючи генерацію нових ідей, технологій і рішень, які надалі комерціалізуються в економіці. Сучасні інноваційні моделі передбачають активну взаємодію між університетами, бізнесом, державою та суспільством, що сприяє прискоренню трансферу знань. Водночас це породжує нові виклики, зокрема у сфері захисту інтелектуальної власності, розподілу результатів наукової діяльності та запобігання конфліктам інтересів. Тому важливим інструментом подолання цих викликів є впровадження принципів, які передбачають прозорість, доступність і відтворюваність наукових досліджень.

Суттєвим аспектом сучасного поєднання науки та інновацій є розвиток нових організаційних форм, таких як наукові стартапи, технологічні парки та інноваційні кластери, які забезпечують швидку комерціалізацію результатів досліджень. У таких умовах наука дедалі більше орієнтується на практичний результат, що підвищує її економічну значущість, але водночас створює ризики зниження фундаментальності досліджень. Це зумовлює необхідність пошуку балансу між прикладною та фундаментальною наукою як основи довгострокового розвитку.

Соціально-економічні наслідки інтеграції науки та інновацій проявляються, зокрема, у трансформації ринку праці, зміні структури зайнятості та зростанні попиту на висококваліфіковані кадри. Це актуалізує роль освіти і науки як взаємопов'язаних сфер, що формують людський капітал нового типу.

Для України посилення ролі науки в інноваційній моделі економіки є стратегічно важливим завданням, особливо в умовах відновлення та інтеграції. Розвиток наукового потенціалу, підтримка досліджень і створення сприятливого середовища для інновацій є ключовими чинниками підвищення конкурентоспроможності держави. Водночас необхідним є вдосконалення етико-правових механізмів регулювання наукової діяльності, що дозволить забезпечити її відповідність міжнародним стандартам.

Таким чином, поєднання науки та інновацій є складним і багатомірним процесом, що потребує системного підходу до управління, регулювання та розвитку. Наука виступає фундаментом інноваційної економіки, визначаючи напрям технологічного прогресу, тоді як інновації забезпечують практичну реалізацію наукових

досягнень. Ефективне поєднання цих сфер можливе лише за умов дотримання етичних принципів, розвитку правових інститутів і врахування соціально-економічних наслідків, що в сукупності формує основу сталого та відповідального розвитку суспільства.

Література:

1. Бреус, С., & Бондар, А. (2021). Інновації як складова стратегії управління конкурентоспроможністю суб'єкта господарювання. економіка та суспільство, (32). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-32-106>

2. Ганчук, М. (2024). Інновації та їх вплив на економіку сучасного світу. innovation and sustainability, (2), 102–109. <https://doi.org/10.31649/ins.2024.2.102.109>

3. Крисоватий І. (2024). Концепція інноваційних парків у розвитку економіки. інноваційна економіка, 3, 47-54. <https://doi.org/10.37332/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-606-8-38>

ЦИФРОВІ ДАНІ НСРД І ВИМОГА ЇХ ЗНИЩЕННЯ: ПЕРЕВІРЮВАНІСТЬ ПРОЦЕДУР ЗА СТ. 255 КПК УКРАЇНИ

Романов Віталій Олександрович

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри спеціальних поліцейських дисциплін

та базової загальновійськової підготовки

Сумська філія Харківського національного університету

внутрішніх справ

м. Суми, Україна

У цифровому середовищі проблема знищення невикористаних матеріалів негласних слідчих (розшукових) дій не зводиться до формального видалення файлу. Цифрові дані здатні «повертатися» через резервні копії, журнали доступу, синхронізовані сховища, кеші, тимчасові файли та інші похідні артефакти. У спеціальній літературі неодноразово підкреслюється, що видалення і знищення даних не є тотожними, а основними зонами «вживання» інформації після видалення залишаються резерви та технічні сліди [1; 2]. У контексті невикористаних матеріалів НСРД це свідчить, що навіть належне процесуальне рішення саме по собі не забезпечує досягнення мети ст.

255 КПК України, якщо процедура не охоплює всі місця зберігання даних та їх копії. [3].

З огляду на це поняття «знищення» невикористаних цифрових матеріалів доцільно тлумачити як доведений стан фактичної недоступності змісту та припинення обігу даних у межах органу або інформаційної системи, що забезпечували проведення НСРД. Такий стан не досягається одноразовою операцією «видалення», а потребує комплексу процедур, придатних до перевірки. Вимога ч. 1 ст. 255 КПК України щодо знищення відомостей, речей і документів, які не визнаються необхідними прокурором для досудового розслідування, у цифровому середовищі має реалізовуватися так, щоб унеможливити їх позапроцесуальне використання, а доступ до даних був максимально обмежений [3].

Практичним ядром такого підходу є інвентаризація. Без встановлення того, де саме існують дані, неможливо підтвердити їх фактичне виведення з обігу. Інвентаризація повинна охоплювати основні сховища, архівні контейнери, резервні копії, синхронізовані репозиторії, віддалені копії, а також похідні матеріали, що відтворюють той самий зміст в іншому форматі: витяги, транскрипти, робочі аналітичні довідки. Окрему проблему становлять технологічно необхідні системні журнали, які хоча й виконують службову функцію, але здатні містити чутливі відомості. Тому завданням є не просто «прибрати файл», а забезпечити кероване припинення обігу інформації в усіх контурах її можливого зберігання чи відновлення [1; 2].

Звідси випливає доцільність двоступеневої моделі поводження з невикористаними матеріалами НСРД. Перший етап має охоплювати інвентаризацію місць зберігання та тимчасове блокування доступу до відповідних об'єктів, що мінімізує ризик витоку інформації між моментом прийняття рішення і фактичним знищенням. Другий етап полягає у знищенні даних або припиненні доступу до них з одночасним складанням акта виконання, у якому фіксуються охоплення копій, резервів, синхронізацій, відповідальні особи, час операцій і спосіб контролю [1; 2]. Саме поєднання обмеження доступу та документованого завершення процедури дозволяє перетворити імператив ст. 255 КПК України на реально виконувану гарантію.

Не менш важливим є попередження вторинного використання даних. Нормативна заборона «не використовувати» буде ефективною лише тоді, коли її порушення є технічно складним і залишає сліди в системі. Тому організаційно-технічні бар'єри мають розглядатися як необхідне доповнення до процесуальної норми: рольове розмежування доступу, журналювання перегляду, копіювання та експорту, контроль зовнішніх носіїв і друку, обмеження масового експорту, аудит журналів доступу,

мінімізація копій і регламентація створення похідних матеріалів [4]. Дослідження надійності цифрових криміналістичних процедур свідчать, що документованість, відтворюваність і контроль дотримання стандартів є ключовими передумовами довіри до результатів роботи з цифровими носіями та копіями [4]. Отже, знищення невикористаних матеріалів НСРД має бути не декларацією, а відтворюваною процедурою, здатною витримати перевірку.

Для підвищення підзвітності та одночасного збереження таємниці змісту доцільно забезпечувати перевірюваність на рівні метаданих. Йдеться про фіксацію ідентифікаторів об'єктів без розкриття їх змісту: типу даних, носія або контейнера, часового діапазону, технічних маркерів, місць зберігання, наявності копій і резервів, кола осіб із доступом та способу контролю виконання рішення. Такий підхід дозволяє забезпечити достатній процедурний слід для аудиту без збереження надлишкового приватного змісту. Він узгоджується і з європейськими підходами до оцінки пропорційності втручання у право на приватність, де визначальне значення мають гарантії на етапах зберігання, доступу та знищення отриманих даних [5-7].

На практичному рівні доцільно закріпити мінімальні стандарти документування. По-перше, постанова прокурора про знищення повинна містити реквізити кримінального провадження і правову підставу, перелік об'єктів знищення з ідентифікацією без розкриття змісту, вказівку на місця зберігання, окремий блок щодо копій, резервів і синхронізацій, визначення відповідальних осіб, строк виконання та спосіб контролю [3]. По-друге, уніфікований акт знищення цифрових даних має фіксувати посилання на постанову, повторну ідентифікацію об'єктів, спосіб знищення або припинення доступу, підтвердження охоплення копій, резервів і синхронізацій, час проведення операцій та підписи відповідальних осіб. За можливості до такого акта можуть вноситися технічні маркери перевірюваності, наприклад хеш-ідентифікатор контейнера до знищення, що дозволяє підтвердити ідентичність об'єкта без розкриття його змісту [4].

По-третє, повернення речей і документів повинно супроводжуватися окремим актом приймання-передачі, у якому зазначається, чи створювалися копії або образи цифрових носіїв і якою є їх подальша доля: знищено чи припинено доступ. За відсутності такої фіксації виникає ризик ситуації, коли матеріальний носій повернуто власнику, а його цифровий «двійник» залишається у розпорядженні органу, що суперечить як гарантіям приватності, так і самій логіці ст. 255 КПК України [3]. Водночас знищення невикористаних матеріалів не скасовує обов'язку повідомлення особи про проведення щодо неї НСРД. Тому має зберігатися мінімально необхідний облік метаданих – факт проведення,

часові межі, рішення про необхідність або знищення матеріалів, – достатній для виконання вимог ст. 253 КПК України, але без накопичення надлишкового змісту [3].

Отже, цифровізація зміщує акцент із формального «видалення» на процедурно підтвержене припинення обігу даних і доведення їх фактичної недоступності. Ефективність режиму невикористаних матеріалів НСРД залежить від поєднання правових приписів із технічними та організаційними механізмами контролю. Саме така інтерпретація ст. 255 КПК України дає змогу посилити гарантії приватності, мінімізувати ризик позапроцесуального використання відомостей і забезпечити перевірюваність дій органу, який здійснював НСРД.

Література:

1. Joukov N., Papaenopoulos H., Zadok E. Secure deletion myths, issues, and solutions. Proceedings of the Second ACM Workshop on Storage Security and Survivability (StorageSS). 2006. DOI: 10.1145/1179559.1179571.

2. Reardon J., Basin D., Čapkun S. SoK: Secure data deletion. 2013 IEEE Symposium on Security and Privacy. 2013. P. 301-315. DOI: 10.1109/SP.2013.28.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (зі змін.). Ст. 253, 255.

4. Stoykova R., Andersen S., Franke K., Axelsson S. Reliability assessment of digital forensic investigations in the Norwegian police. Forensic Science International: Digital Investigation. 2022. Vol. 40. Article 301351. DOI: 10.1016/j.fsidi.2022.301351.

5. Sommardal J. National security secrecy in ECtHR proceedings-the Court's eroding toolbox against unjustified secrecy and abuse. Human Rights Law Review. 2025. Vol. 25, Issue 3. Article ngaf024. DOI: 10.1093/hrlr/ngaf024.

6. Turanjanin V. When does bulk interception of communications violate the right to privacy? The limits of the state's power and the European Court of Human Rights approach. International Cybersecurity Law Review. 2023. DOI: 10.1365/s43439-022-00074-7.

7. Zalnieriute M. Big Brother Watch and Others v. the United Kingdom. American Journal of International Law. 2022. Vol. 116, Issue 3. P. 585-592. DOI: 10.1017/ajil.2022.35.

**ДЕТЕРМІНАНТИ ЗМІН ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ
ТА ІНФЛЯЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УКРАЇНІ У 2022–2025 РОКАХ:
ІНСТРУМЕНТИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ**

Савченко Ольга Ростиславівна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри документальних комунікацій та менеджменту,
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Гопанчук Ірина Олександрівна

*здобувачки першого (магістерського) рівня вищої освіти,
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

В умовах повномасштабної війни соціально-економічна система України зазнає глибоких трансформацій, що відображаються у зміні ключових параметрів функціонування домогосподарств, зокрема рівня доходів населення та динаміки цін. Зазначені показники виступають базовими індикаторами соціально-економічної стійкості держави, оскільки інтегрують вплив як макроекономічних процесів, так і результативність реалізації державної політики у сфері регулювання економіки та соціального захисту.

У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження детермінант змін доходів населення та інфляційних процесів, які в умовах воєнної економіки формуються під впливом багаторівневої системи чинників. До них належать макроекономічні (спад виробництва, дисбаланси ринку праці), фінансові (інфляційний тиск, валютні коливання), інституційні (ефективність державного регулювання, рівень соціальних трансфертів), а також зовнішні (міжнародна фінансова підтримка, зміни у зовнішній торгівлі) та безпекові (руйнування інфраструктури, міграційні процеси) фактори. Сукупний вплив цих детермінант визначає як динаміку реальних доходів населення, так і рівень купівельної спроможності в умовах нестабільного цінового середовища.

Водночас у період воєнних викликів суттєво трансформується роль публічного адміністрування, яке переходить від класичних регуляторних функцій до моделі антикризового управління. Інструменти публічного сектору – монетарна, фіскальна та соціальна політика – стануть ключовими механізмами стримування інфляції,

підтримки доходів населення, мінімізації соціально-економічних дисбалансів.

Ефективність публічного адміністрування безпосередньо впливає на детермінанти доходів та інфляційні процеси:

- фінансова політика – визначає податкове навантаження й рівень соціальних трансфертів, що дозволяє компенсувати втрати доходів у кризові періоди та підтримувати купівельну спроможність;

- соціальна політика – регулює доступ до грошових виплат, субсидій, пенсій і соціальних послуг, зменшуючи нерівність та пом'якшуючи інфляційний тиск на найбільш уразливі групи населення;

- монетарна політика у взаємодії з державними інструментами – стримує інфляційні очікування та коливання цін, формуючи стабільне середовище для відновлення реальних доходів населення.

Таким чином, інтегроване застосування інструментів публічного адміністрування формує механізми стабілізації економічної активності та купівельної спроможності населення, безпосередньо впливаючи на ключові детермінанти соціальної стійкості.

Комплексна оцінка змін доходів населення та цінового середовища у 2022–2025 роках свідчить про глибоку кризову трансформацію соціальної сфери України, піковим проявом якої став 2022 рік, що характеризувався різким падінням рівня добробуту населення (табл. 1).

Згідно з даними Державної служби статистики України, реальні наявні доходи населення у 2022 році знизилися приблизно на 14–15%, що обумовлено одночасним падінням економічної активності, значними втратами робочих місць, вимушеною внутрішньою та зовнішньою міграцією і частковою зупинкою підприємств. Водночас інфляційні процеси набули критичного характеру: індекс споживчих цін у 2022 році зріс на 26,6%, що стало одним із найвищих показників за останні десятиліття. Найбільш відчутне подорожчання відбулося у сегменті продовольчих товарів (понад 30%), енергоносіїв і транспорту, що суттєво знизило купівельну спроможність домогосподарств та посилило соціальну вразливість населення [1].

Щодо тенденцій 2023–2025 років, спостерігалось поступове відновлення номінальних доходів населення та відносна стабілізація цінового середовища, що свідчить про адаптаційні можливості економіки в поствоєнних умовах. Водночас позитивна динаміка середньої заробітної плати носить двобічний характер: її зростання зумовлене значними доходами окремих категорій працівників (суддів, державних службовців, корпоративного сектора), тоді як більшість населення отримує істотно нижчі виплати. Така диспропорція в доходах підкреслює, що номінальне підвищення зарплат не завжди трансформується у реальне покращення добробуту населення та не

забезпечує пропорційного відновлення купівельної спроможності домогосподарств [5].

Таблиця 1

Ключові показники соціальної сфери України, 2022–2025 рр. [1; 2; 4; 5]

Рік	Мінімальна заробітна плата, грн	Прожитковий мінімум, грн	Середня заробітна плата, тис грн	Річна інфляція, %
2022	6500 – 6700	2 600–2 700	14,8	26,6
2023	6700	2 800–2 900	18–19	5,1
2024	7100 – 8000	3 000–3 200	21–22	8–9
2025	8000	3 500–3 700 ¹	25–26	5–6

¹ У 2025 році Світовий банк поновив індикатори бідності, згідно з якими межа бідності зараз становить 8,3 долара на добу в країнах з доходами вище середнього рівня, до яких зараховано й Україну. Розрахований Мінсоцполітики розмір фактичного прожиткового мінімуму для працездатних осіб у цінах травня 2025 року, який становить 11259 грн. (270 доларів / 230 євро). Цей соціальний індикатор також більш ніж втричі перевищував розмір офіційного прожиткового мінімуму для осіб працездатного віку (3028 грн. чи 72,6 долара / 61,6 євро) і мінімальної пенсії за віком – 2361 грн. (57 доларів / 48 євро) для працюючих пенсіонерів, або 3038 грн. (73 доларів / 62 євро) для незайнятих пенсіонерів [5].

Невідповідність соціальних трансфертів фактичним потребам населення, зокрема низький рівень прожиткового мінімуму й мінімальної заробітної плати, обмежує можливості домогосподарств щодо формування накопичень, інвестицій у людський капітал та підвищення продуктивності праці. Це, у свою чергу, формує довгострокові негативні ефекти для економічного розвитку й стійкості трудового потенціалу, зберігаючи високий рівень соціальної вразливості навіть у періоди зростання номінальних доходів [5].

Відповідно, у сучасних умовах воєнної економіки публічне адміністрування виступає критичною ланкою, що модулює вплив макро– та мікроекономічних детермінант на доходи населення та інфляційні процеси. Фіскальні інструменти, зокрема структурне перерозподілення бюджетних ресурсів і податкова стимуляція економічної активності, здатні коригувати дисбаланси на ринку праці та стримувати надмірне зростання цін, формуючи стабілізуючий ефект на купівельну спроможність домогосподарств. Соціальна політика, представлена системою трансфертів, субсидій і гарантій мінімального доходу, забезпечує реалізацію базових потреб населення, пом'якшує наслідки соціальної нерівності та підтримує внутрішній попит у кризових умовах. Комплексне й узгоджене застосування цих інструментів дозволяє не лише стабілізувати короткострокові коливання доходів і цін, а й формує структурні передумови для підвищення

соціальної стійкості, економічної стабільності та поступового відновлення реальної купівельної спроможності населення.

Таким чином, аналіз змін доходів населення й інфляційних процесів у 2022–2025 роках демонструє, що системна незбалансованість соціальних стандартів та їх невідповідність фактичним потребам домогосподарств залишаються ключовими детермінантами соціальної вразливості й економічної нерівності. Незважаючи на номінальне зростання середньої заробітної плати, реальні показники купівельної спроможності більшості населення залишаються обмеженими, що підкреслює необхідність системного поєднання фіскальних і соціальних інструментів публічного адміністрування. Такий комплексний підхід не лише дозволяє коригувати короткострокові дисбаланси доходів та цін, а й формує передумови для підвищення продуктивності праці, зниження соціальних ризиків і забезпечення довгострокової економічної стійкості та соціальної справедливості у поствоєнному періоді.

Література:

1. Державна служба статистики в Україні. *Доходи та умови життя населення*. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 23.03.2026р.).

2. Національний банк України. *Інфляційний звіт НБУ*. URL: <https://bank.gov.ua/ua/monetary/report> (дата звернення: 23.03.2026р.).

3. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. *Соціальний портал*. URL: <https://www.msp.gov.ua/> (дата звернення: 23.03.2026р.).

4. Розмір мінімальної заробітної плати (дані для розрахунків). *Uteka.ua*. URL: <https://services.uteka.ua/ua/publication/data-16-zarplata-i-kadry-94-razmer-minimalnoj-zarabotnoj-platy>
<https://services.uteka.ua/ua/publication/data-16-zarplata-i-kadry-94-razmer-minimalnoj-zarabotnoj-platy> (дата звернення: 30.03.2026р.).

5. Толстих Н. Орієнтири реформування соціальної сфери в Україні. *Інститут соціології НАН України*. 2026. URL: https://www.isnasu.org.ua/analytics/009_Tolstykh_-_Orientury_reformuvannia_soc_sfery.php (дата звернення: 30.03.2026р.).

ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІТЧИЗНЯНОГО БІЗНЕСУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Савченко Ольга Ростиславівна

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри документальних комунікацій та менеджменту
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Гаврилович Юліан Онисимович

*здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти,
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

У сучасних умовах функціонування економіки України, що характеризуються високим рівнем нестабільності, трансформацією господарських зв'язків та впливом воєнних факторів, особливого значення набуває забезпечення адаптивності та стійкості бізнес-структур. Одним із ключових інструментів досягнення цих цілей виступає зовнішньоекономічна діяльність (ЗЕД), яка забезпечує доступ до ресурсів, диверсифікацію постачань та інтеграцію у глобальні економічні процеси.

За сучасних умов глобалізації ЗЕД є стратегічним чинником розвитку соціально-економічних систем (СЕС) на різних рівнях – від підприємств і регіонів до національної економіки в цілому. Як зазначають Н. Тюріна, Т. Назарчук та А. Петяк [1, с. 65], ефективність управління зовнішньоекономічними процесами визначає конкурентоспроможність країни на світових ринках, сприяє інтеграції у міжнародний поділ праці та формує передумови сталого економічного зростання.

В свою чергу, функціонування суб'єктів ЗЕД визначається комплексом макроекономічних та глобальних факторів, до яких належать: валютна нестабільність, трансформація логістичних ланцюгів, зміни у міжнародній торгівлі, коливання світових цін, геополітичні ризики, інше. Так, кризові явища 2022 року спричинили суттєве скорочення економічної активності, руйнування логістичних маршрутів і порушення традиційних каналів постачання, що поставило під загрозу стабільність діяльності багатьох підприємств, країни в цілому. Водночас у 2023–2025 роках спостерігається поступове відновлення економіки, що особливо проявляється у будівельній галузі – як ключовому індикаторі економічної активності та відновлювальних процесів.

Зокрема, у 2025 році обсяг будівельного ринку України зріс на 24% порівняно з 2024 роком і досяг приблизно 248 млрд грн, що свідчить про активізацію процесів відбудови. Водночас цей показник залишається нижчим за довоєнний рівень, що підтверджує незавершений характер відновлення економіки [2]. Ця динаміка формує стійкий попит на будівельні матеріали та інженерне обладнання, оскільки відновлювальні процеси інфраструктури безпосередньо стимулюють як споживчий, так і промисловий сегменти ринку.

Як свідчить аналіз ринку та логістичних потоків, оцінка попиту дозволяє виявити ключові ризики та можливості для суб'єктів галузі, у тому числі щодо диверсифікації постачань, оптимізації каналів доставки та управління запасами.

Важливо зазначити, що в умовах сьогодення ринок будівельних матеріалів та інженерного обладнання в Україні характеризується високою динамічністю і факторною залежністю. Однією з ключових тенденцій є зростання імпортозалежності: частка імпортованих матеріалів зросла з 14% у 2021 році до 23% у 2023 році, що свідчить про посилення ролі зовнішніх постачань [3]. Також, у 2024–2025 роках ринок демонструє ознаки структурної трансформації, що проявляється у переорієнтації логістичних маршрутів, адаптації підприємств до нових умов постачання та розвитку альтернативних каналів імпорту [4]. Ці процеси свідчать про активне використання суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності механізмів управління ризиками та забезпечення стабільності виробничих і торговельних потоків.

Цінова динаміка ринку також відображає нестабільність: у 2025 році ціни на будівельні матеріали зросли в середньому на 10–15%, що зумовлено інфляційними процесами та зростанням логістичних витрат [5]. Додатковим обмежуючим фактором є кадровий дефіцит, що впливає на темпи розвитку ринку та ефективність діяльності підприємств [2] (табл. 1).

Таким чином, суб'єкти ЗЕД у будівельній галузі функціонують у середовищі поєднання відновлювальних процесів та системних обмежень, що вимагає від них високого рівня адаптивності, ефективного управління ризиками та диверсифікації постачань. Це підкреслює ключову роль зовнішньоекономічної діяльності як інструмента забезпечення стабільності та розвитку бізнес-структур у складних умовах сучасної економіки України.

Таблиця 1

Факторний характер ЗЕД підприємств

Група факторів	Зміст факторів	Характер впливу на ЗЕД	Прояв в умовах сучасності
<i>Макро-економічні</i>	Інфляція, валютний курс, ВВП, вартість енергоресурсів і сировини	Визначають загальні умови ведення ЗЕД, впливають на собівартість та цінову конкурентоспроможність	Висока інфляція та девальвація гривні призвели до зростання витрат і цін, особливо у будівельному секторі
<i>Інституційні</i>	Митна політика, податкове регулювання, валютні обмеження, правове середовище	Формують регуляторні рамки ЗЕД та рівень адміністративного навантаження	Зміни регуляторної політики в умовах воєнного стану ускладнюють довгострокове планування
<i>Ринкові</i>	Попит, конкуренція, платоспроможність споживачів, структура ринку	Визначають можливості реалізації продукції та масштаби ЗЕД	Поступове відновлення попиту у 2024–2025 рр. пов'язане з програмами відбудови
<i>Зовнішньоекономічні</i>	Географія експорту/імпорту, особливості тарифного та нетарифного регулювання	Впливають на доступ до ринків і диверсифікацію ризиків	Переорієнтація на ринки ЄС та необхідність адаптації до технічних і митних вимог
<i>Логістичні</i>	Транспортна інфраструктура, маршрути постачання, вартість і час доставки	Визначають безперервність та ефективність ланцюгів постачання	Руйнування портів і логістики у 2022 р. спричинило зростання витрат і зміну маршрутів
<i>Технологічно-ресурсні</i>	Рівень цифровізації, якість продукції, кадровий потенціал	Визначають ефективність управління та конкурентоспроможність підприємства	Впровадження ERP, CRM, WMS підвищує адаптивність; дефіцит кадрів обмежує розвиток
<i>Соціальні</i>	Демографічна ситуація, міграційні процеси, рівень зайнятості, кваліфікація робочої сили, соціальна стабільність	Визначають забезпеченість підприємств трудовими ресурсами і рівень їх кадрової гнучкості	Масова трудова міграція і мобілізація спричинили дефіцит кадрів, зниження кадрового потенціалу та необхідність перекваліфікації персоналу

Розроблено автором на основі даних [1, с. 68; 2; 4]

Зазначені фактори формують багаторівневе та динамічне середовище функціонування суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, яке характеризується високою варіативністю умов, взаємозалежністю чинників і підвищеним рівнем невизначеності. Їх сукупний вплив визначає не лише параметри ринку, але й вимоги до адаптивності

підприємств, здатності оперативно реагувати на зміни та забезпечувати безперервність господарських процесів.

У таких умовах ключового значення набувають управлінські засади організації зовнішньоекономічної діяльності, що мають базуватися на системності, гнучкості та проактивності. Насамперед йдеться про необхідність формування інтегрованої моделі управління ЗЕД, яка поєднує стратегічне планування, операційний контроль і аналітичне забезпечення прийняття рішень. Важливим елементом є диверсифікація постачальницьких каналів, що дозволяє знизити залежність від окремих ринків і мінімізувати зовнішні ризики.

Не менш значущою є оптимізація логістичних процесів, яка передбачає перебудову маршрутів постачання, скорочення витрат і підвищення надійності доставки. У сучасних умовах особливої актуальності набуває цифровізація управління ЗЕД, зокрема впровадження ERP-, CRM- та аналітичних систем, що забезпечують прозорість операцій, підвищують точність планування та дозволяють оперативно реагувати на зміни зовнішнього середовища.

Важливим напрямом також виступає розвиток аналітичної підтримки управління, що включає моніторинг ринку, прогнозування попиту та оцінювання ризиків. Це створює основу для прийняття обґрунтованих управлінських рішень і підвищення ефективності зовнішньоекономічних операцій. Паралельно з цим суттєву роль відіграє якість міжнародної комунікації та партнерської взаємодії, що визначає стабільність контрактних відносин і рівень довіри у глобальних ланцюгах постачання.

Отже, ефективне управління зовнішньоекономічною діяльністю в сучасних умовах передбачає комплексне поєднання адаптивних управлінських механізмів, цифрових інструментів і стратегічної диверсифікації. Такий підхід дозволяє знизити вплив зовнішніх ризиків, підвищити стійкість бізнес-процесів та забезпечити конкурентоспроможність підприємств на внутрішньому і міжнародному ринках.

Література:

1. Тюріна Н., Назарчук Т., Петяк А. Зовнішньоекономічна діяльність соціально-економічних систем: стан, система управління та оцінювання потенціалу розвитку. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences.* 2025, № 5. С. 65-73. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-346-5-8>.

2. Будівельний ринок України у 2025 році зріс на 24% // Interfax-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/economic/1143248.html> (дата звернення: 26.03.2026).

3. Частка імпортованих будівельних матеріалів в Україні зросла до 23% // Interfax-Україна. URL: <https://interfax.com.ua/news/press-conference/980842.html> (дата звернення: 26.03.2026).

4. Аналіз імпорту та експорту будівельних матеріалів в Україні // Budynok. URL: <https://budynok.com.ua/ua/analysis-of-import-and-export-of-building-materials> (дата звернення: 26.03.2026).

5. Ціни на будівельні матеріали в Україні у 2025 році зросли на 10–15% // Ukrainian Construction Sector Cluster. URL: <https://www.ucsc.org.ua/cziny-na-budmaterialy-v-ukrayini-u-2025-roczizrosly-na-10-15/> (дата звернення: 26.03.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-606-8-41>

ВИКЛАДАННЯ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ: СИНЕРГІЯ СТРЕСОСТІЙКОСТІ ТА АДАПТИВНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ СТРАТЕГІЙ

Свистун Тетяна Леонідівна

*викладач кафедри економіки та управління бізнесом,
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Сучасна архітектура глобального світу характеризується станом перманентної турбулентності, що в науковій літературі отримало назву концепції **VUCA** (volatility – мінливість, uncertainty – невизначеність, complexity – складність, ambiguity – неоднозначність). Для освітньої галузі України ці виклики набули екзистенційного характеру: повномасштабне вторгнення, вимушена міграція учасників освітнього процесу, руйнування інфраструктури та необхідність навчання в умовах реальної небезпеки перетворили «невизначеність» із теоретичного терміну на щоденну реальність.

Традиційні педагогічні моделі, що базувалися на жорсткому плануванні, стабільних графіках та аудиторній присутності, виявилися недостатньо гнучкими перед обличчям таких масштабних криз. У цьому контексті виникає гостра потреба у переосмисленні ролі викладача. Сьогодні освітянин – це не лише ретранслятор академічних знань, а насамперед архітектор безпечного та адаптивного середовища.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку **синергетичного зв'язку** між внутрішнім психологічним ресурсом педагога (його особистісною стійкістю) та професійним інструментарієм

(здатністю швидко трансформувати методику викладання). Поодинокі ці елементи не є ефективними: висока стресостійкість без методичної адаптивності призводить до застою, а володіння інноваційними технологіями без психологічної опори – до швидкого професійного вигорання.

Синергія цих компонентів дозволяє реалізувати концепцію «педагогіки життєстійкості» (*pedagogical resilience*), яка спрямована не лише на засвоєння навчальної програми, а й на психологічну підтримку здобувачів освіти, що є критично важливим для збереження людського капіталу України в умовах сучасних викликів

В умовах сучасної освітньої парадигми, що функціонує в режимі постійних викликів, категорія «стресостійкості» педагога трансформується з допоміжної характеристики особистості у фундаментальну дидактичну умову. Педагогічна стресостійкість у контексті нашого дослідження трактується не як пасивна резистентність чи механічне терпіння, а як динамічна здатність суб'єкта зберігати когнітивну гнучкість та конструктивну професійну активність під впливом екстремальних стресорів.

Емоційний фон педагога є критичним чинником нейропластичності здобувачів освіти. Завдяки роботі дзеркальних нейронів тривожний стан викладача підсвідомо дешифрується аудиторією, активуючи амигдалу та блокуючи префронтальну кору учнів. Це створює «біологічний бар'єр» для когнітивних процесів. Натомість свідомою роботою вчителя над власним ресурсним станом забезпечує «когнітивну безпеку», де стабільний емоційний фон стає стабілізуючим фактором для формування нових нейронних зв'язків навіть у кризових умовах.

Для підтримки професійної життєздатності в умовах невизначеності сучасний педагог має імплементувати інструментарій психологічної самопомогі безпосередньо в структуру своєї діяльності: *когнітивний рефреймінг*. Ця стратегія передбачає трансформацію сприйняття виклику з «непереборної перешкоди» на «складну задачу з багатьма невідомими». У дидактичному сенсі це дозволяє вчителю зберігати роль фасилітатора: замість того, щоб транслювати розпач від збоїв у планах (наприклад, через відключення зв'язку чи світла), він демонструє модель адаптивного вирішення проблеми, що є потужним виховним елементом. *Техніки заземлення та сенсорної регуляції*: у моменти гострих криз (повітряні тривоги, технічний колапс) здатність викладача до миттєвої стабілізації за допомогою дихальних вправ або сенсорного фокусування дозволяє йому залишатися «опорою» для аудиторії. Це створює ефект соціального резонансу, де спокій вчителя автоматично знижує рівень кортизолу в крові учнів. *Професійна рефлексія та емоційна гігієна*:

робота в умовах невизначеності вимагає чіткого усвідомлення меж власної відповідальності.

Синергія науки та інновацій у цьому контексті полягає у використанні цифрових інструментів для зниження рутинного навантаження, що вивільняє психологічний ресурс для живої взаємодії. Отже, стресостійкість є превентивним засобом проти професійного вигорання та одночасно – пусковим механізмом для впровадження адаптивних стратегій. Без внутрішнього фундаменту психологічної стійкості будь-які інноваційні форми викладання залишатимуться лише технологічною оболонкою, позбавленою змістовної та емоційної глибини, необхідної для формування особистості в кризовий період.

Адаптивність у науковому дискурсі визначається як здатність системи до самокорекції. В умовах високої турбулентності ключовими стратегіями стають:

– *Agile-підхід*: використання модульної архітектури контенту та гнучке планування, що дозволяє швидко реагувати на зміни контексту [3, с. 14].

– *Мікронавчання (Microlearning)*: поділ інформаційного потоку на малі блоки для запобігання когнітивному перевантаженню та підтримки дофамінової мотивації [3, с. 18; 4, с. 120].

– *Гібридні моделі*: поєднання асинхронної бази (цифрові репозитарії) та синхронної підтримки, що забезпечує стабільність доступу до знань [7, с. 92].

– *Індивідуалізація*: педагог має враховувати, що в умовах невизначеності здобувачі мають різний рівень доступу до ресурсів та різний ступінь психологічної вразливості. Застосування **адаптивних тестів** та варіативних завдань дозволяє підтримувати мотивацію кожного учня, запобігаючи відчуттю безпорадності.

Таким чином, адаптивні педагогічні стратегії перетворюють навчальний процес на живу, саморегульовану систему. Вони дозволяють зберегти освітню тяглість навіть тоді, коли зовнішні обставини намагаються її розірвати. Проте ефективність цих стратегій цілком залежить від здатності викладача дотримуватися обраного вектору, що знову повертає нас до питання його особистісної стресостійкості.

Фінальним етапом трансформації освітнього процесу в умовах невизначеності є виникнення особливого типу взаємодії, де психологічна стійкість викладача та гнучкість методичного інструментарію утворюють синергетичний ефект. Цей феномен ми визначаємо як **педагогіку життєстійкості (pedagogical resilience)**, що базується на принципах партнерства, співтворчості та емоційної безпеки. Синергія тут проявляється у тому, що освітній процес перестає

бути лише трансляцією знань і стає простором колективного подолання викликів.

В умовах кризи першочерговим завданням дидактики стає не виконання навчального плану, а відновлення відчуття безпеки. Емоційна стабільність викладача, про яку йшлося вище, стає фундаментом для побудови «довірчого периметра». У такому просторі здобувач освіти відчуває, що його емоційний стан є легітимним, а труднощі – зрозумілими. Синергія досягається через відкритість: викладач не приховує складнощів, а демонструє конструктивні способи боротьби з ними, що знімає когнітивну напругу в аудиторії та стимулює пізнавальну активність.

Варто зауважити, що адаптивні стратегії вимагають переходу від авторитарного стилю управління до фасилітації. Педагогіка партнерства в умовах невизначеності передбачає, що студенти стають активними суб'єктами організації навчання.

□ *Співтворчість* – спільний вибір форматів роботи, платформ для комунікації чи дедлайнів у періоди форс-мажорів. Такий підхід перетворює навчання на спільний проєкт «виживання та зростання», де кожен учасник відчуває свою причетність і відповідальність. Це не лише підвищує рівень мотивації, а й формує у студентів навички самоорганізації, які є критичними у сучасному світі.

Одним із найважливіших елементів синергії є зміна ставлення до результату. У стабільному середовищі домінує орієнтація на еталон («як правильно»). В умовах невизначеності акцент зміщується на **процесуальну адаптацію** («як ми зможемо це зробити зараз»).

– *Легітимізація помилок*, спричинених зовнішніми обставинами (технічними збоями, стресом, втомою), знімає «страх неуспіху». Пріоритетом стає не ідеальність виконання, а сам факт продовження освітнього руху. Це вчить учасників процесу бути гнучкими та не зупинятися перед труднощами, що і є суттю життєстійкості.

Отже, синергія стресостійкості та адаптивності народжує нову якість освіти. Викладач, який володіє собою (психологічний аспект) і володіє інструментами трансформації матеріалу (дидактичний аспект), створює середовище, де криза стає не перешкодою, а каталізатором розвитку особистості. Педагогіка підтримки в такому контексті – це інвестиція у майбутню здатність нації до відновлення та інтелектуального лідерства в умовах глобальних трансформацій.

Література:

1. Андрущенко В. П. Вища освіта України перед викликами глобалізації. Київ: Знання України, 2020. 192 с.

2. Максименко С. Д. Психологія особистості: підручник. Київ: Видавництво КНТ, 2021. 548 с.
3. Нова українська школа: Порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. Київ: Літера ЛТД, 2019. 208 с.
4. Hattie J. Visible Learning for Teachers: Maximizing Impact on Learning. Routledge, 2012. 280 p.
5. Seligman M. E. P. Flourish: A Visionary New Understanding of Happiness and Well-being. Free Press, 2011. 368 p.
6. UNESCO. Education in a post-pandemic world: Nine ideas for public action. Paris: UNESCO Publishing, 2022. URL: unesco.org (дата звернення: 03.04.2026).
7. Цифрова трансформація освіти і науки: концептуальні засади та стратегічні напрями / за ред. В. Г. Кременя. Київ: Педагогічна думка, 2023. 150 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-606-8-42>

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В МЕХАНІЗМІ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ НА РІВНІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Серостанова Ольга Валеріївна

*здобувачка ступеня вищої освіти «Бакалавр»,
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Берташ Борис Миколайович

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри документальних комунікацій та менеджменту,
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Україна, попри війну, досягла значних успіхів у цифровій трансформації [5]. Не обходить вона і систему охорони здоров'я. Цифровізація в цій сфері стала одним із пріоритетних напрямів державної політики України, особливо після пандемії COVID-19, яка показала критичну важливість доступності та ефективності медичних послуг. Водночас, процеси цифровізації системи охорони здоров'я в сільських територіальних громадах характеризуються значними викликами, пов'язаними з обмеженою інфраструктурою, недостатнім

фінансуванням, дефіцитом кваліфікованих кадрів та специфічними потребами сільського населення [2, с. 76].

Відповідно до Концепції розвитку електронної системи охорони здоров'я головною метою е-здоров'я (електронного здоров'я) є підвищення якості та доступності медичних послуг, розширення прав і можливостей пацієнтів, забезпечення їх безперервної медичної допомоги та безпеки, підвищення ефективності управління та використання ресурсів, а також високий рівень поінформованості населення щодо питань здорового способу життя, профілактики захворювань та доступу до медичної допомоги [3].

Практична реалізація зазначених завдань здійснюється через впровадження сучасних цифрових платформ та електронних сервісів у сфері охорони здоров'я. Ключове місце серед них посідає Електронна система охорони здоров'я (ЕСОЗ) – одна з найбільших інформаційних систем України та одна з основних складових цифрового простору української медицини eHealth.

Сьогодні завдяки новим сервісам, що вже впроваджені в ЕСОЗ, можна:

- виписувати електронні направлення;
- формувати медичні висновки про народження та тимчасову непрацездатність;
- купувати рецептурні ліки за електронним рецептом від лікаря;
- отримувати ліки, а також тест-смужки для глюкометрів за е-рецептом у межах програми реімбурсації тощо [1].

Важливим елементом розбудови цифрової медицини є впровадження телесистем для надання дистанційних медичних послуг громадянам та підтримки роботи лікарів, особливо в сільській місцевості. Це особливо актуально для сільських територій, людей похилого віку та осіб з обмеженою мобільністю. Завдяки телемедичним сервісам підвищується доступність спеціалізованої допомоги без необхідності додаткових витрат часу і коштів. Медицина трансформується: періодична діагностика стає онлайн-діагностикою, Інтернет речей дозволяє за допомогою датчиків та сенсорів здійснювати постійний моніторинг стану здоров'я людини, оператори медичних і супутніх послуг та інфраструктури стають учасниками цифрових платформ – усе це впливає на якість, ефективність та функціональність системи медичної допомоги та супроводу громадян [4, с. 361].

Важливою умовою стабільного функціонування цифрової медицини в громаді є кібербезпека. Вона має розглядатися як один із основних, що забезпечує конфіденційність персональних даних пацієнтів та цілісність медичної інформації. Створення багаторівневої системи захисту, яка

базується на сучасних методах шифрування та чіткій авторизації користувачів, дозволяє мінімізувати ризики зовнішніх кіберзагроз.

Організаційний аспект впровадження ІТ-технологій передбачає формування координаційних структур на рівні громади. Важливим є створення міжсекторальних робочих груп, до складу яких входитимуть представники місцевої влади, ІТ-фахівці, медичні працівники та громадськість. Такий підхід забезпечує розподіл повноважень та ефективний моніторинг процесів цифровізації через систему ключових показників ефективності, як-от: рівень охоплення населення цифровими послугами та ступінь задоволеності пацієнтів.

Окрему увагу слід приділити соціальній підтримці цифрових трансформацій. Успіх механізму надання медичних послуг залежить від рівня цифрової грамотності населення, особливо в сільській місцевості. Необхідною є розробка програм навчання: від популяризації мобільних додатків серед молоді до навчання літніх людей користуванню інтуїтивно зрозумілими інтерфейсами електронних сервісів. Подолання цифрового розриву та опору нововведенням з боку персоналу є критичними завданнями для менеджменту громади в умовах інноваційного розвитку медицини [2, с. 79].

Отже, цифровізація медичної системи дозволяє досягти кількох цілей: по-перше, вона дозволяє зменшити бюрократію і навантаження на медичних працівників завдяки роботі електронних сервісів, пацієнти завдяки цифровізації можуть отримувати якісні та доступні послуги і нарешті, вона надає інструменти для управління, щоб на основі даних формувати політики і приймати ефективні рішення [1]. Цифровізація медицини в сільських територіальних громадах України потребує комплексного інтегрованого підходу, який враховує специфіку місцевих умов, ресурсні можливості та потреби населення [2, с. 81].

Література:

1. Кабінет Міністрів України. Цифровізація охорони здоров'я у 2024 році – які сервіси будуть впроваджені. 21 січ. 2024. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/tsyfrovizatsiia-okhorony-zdorovia-u-2024-rotsi-iaki-servisy-budut-vprovadzheni> (дата звернення: 15.04.2026).

2. Квітка, С. & Шебанов, В. (2025). Цифровізація системи охорони здоров'я в сільських територіальних громадах України: інтегрований підхід. *Аспекти публічного управління*, 13 (2), 75-84. <https://doi.org/10.15421/152522>.

3. Міністерство охорони здоров'я України. Цифрова трансформація охорони здоров'я України. 2024. URL: <https://moz.gov.ua/uk/cifrova-transformaciya-okhorony-zdorov-ya-ukrayini-2> (дата звернення: 15.04.2026).

4. Музика-Стефанчук О.А. Система охорони здоров'я в умовах цифровізації та фінансово-правове забезпечення її функціонування // Актуальні проблеми політики. 2023. Вип. 72. С. 358–365. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.05.64>.

5. Цифрова трансформація громад: інструменти та рішення // Всеукраїнська Асоціація ОТГ. 2024. URL: <https://hromady.org/cifrova-transformaciya-gromad-instrumenti-ta-rishennya/> (дата звернення: 15.04.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-606-8-43>

**СИНЕРГЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ФАХОВИХ
КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ
ЗА СПЕЦІАЛЬНІСТЮ В 13 «БІБЛІОТЕЧНА, ІНФОРМАЦІЙНА
ТА АРХІВНА СПРАВА» У РІВНЕНЬСЬКОМУ ДЕРЖАВНОМУ
ГУМАНІТАРНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ**

Сілкова Галина Василівна

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри документальних комунікацій та менеджменту,
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Костенко Марина Степанівна

*старший викладач кафедри документальних комунікацій
та менеджменту
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Виклики сьогодення цього часу (тривала повномасштабна війна росії проти України, глобальна криза) й наскрізний характер інформаційної діяльності зумовлюють необхідність підготовки фахівців інформаційної сфери, здатних працювати у сучасному інформаційному, соціально-гуманітарному, виробничому, бізнесовому тощо середовищі в умовах кризи та трансформацій. В таких умовах посилюється роль синергії (синергетики) у підготовці інформаційних фахівців. Саме «на основі синергетичного підходу виникає синергетична освіта, що є способом вирішення проблем, поставлених сучасним глобальним розвитком» [5, с. 67]. У вітчизняній науці зацікавленість в дослідженні поняття синергії є доволі усталеною, з активізацією в різні роки ХХІ століття.

Для прикладу, автори підручника з державного управління [1, с. 103], узагальнюючи підходи до розуміння синергетики, зазначають, що вона: 1) може бути використана як основа міждисциплінарного синтезу знання; 2) може забезпечити нову методологію; 3) дає змогу виробити нові підходи до навчання й освіти, до ефективного інформаційного забезпечення різних прошарків суспільства.

Мета нашого дослідження полягає у висвітленні з позицій синергетичного підходу особливостей формування фахових компетентностей у здобувачів освіти за ОПП В 13 «БІАС» РДГУ.

Підготовку фахівців за освітньо-професійними програмами (ОПП) зі спеціальності В 13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа» (БІАС) (до 2024 р. – 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (ІБАС)) вітчизняні заклади вищої освіти спрямовують на формування в здобувачів освіти професійних компетентностей, що відповідають профілю згаданих галузей. Запроваджені в Рівненському державному гуманітарному університеті (РДГУ) ОПП зі спеціальності В 13 (029) завжди базувалися на розумінні того, що професійні компетентності відповідно змісту спеціальності не можуть обмежуватися лише діяльністю таких інформаційних установ, як бібліотеки та архіви. Адже саме інформаційна діяльність має наскрізний характер, тобто за своєю функціональною сутністю супроводжує всі галузі та сфери суспільства. Стандартами вищої освіти України за спеціальністю 029 «ІБАС» галузі знань 02 «Культура і мистецтво» для першого (бакалаврського) рівня вищої освіти (2018 р.) та другого (магістерського) рівня вищої освіти (2019 р.) також визначається такий діапазон професійних компетентностей, що дозволяє випускникам працювати в різних інформаційних структурах і здійснювати інформаційний супровід всіх рівнів управління. Це зумовлює включення до ОПП освітніх компонент (ОК), які з одного боку, виходять за межі суто інформаційної, бібліотечної або архівної справи, а з іншого – забезпечують міждисциплінарну інтеграцію, утворюючи ланцюжки поєднання «суміжних» навчальних дисциплін із «безпосередньо фаховими».

В цьому сенсі не можна не погодитися із О. А. Лавніковим [3, с. 39], що визначає «міждисциплінарну інтеграцію як процес узгодження змісту навчальних дисциплін щодо відображення ними єдиних, безперервних і цілісних явищ професійної діяльності; цілеспрямованого посилення міждисциплінарних зв'язків за умов збереження теоретичної і практичної цілісності навчальних дисциплін». Типовим прикладом доцільної міждисциплінарної інтеграції в межах ОПП зі спеціальності В 13 «БІАС» є взаємозв'язки ОК «Аналітико-синтетична переробка інформації», «Інформаційно-аналітична діяльність» та «Лінгвістичні основи документознавства». Зокрема, анутовання, реферування,

підготовка інформаційно-аналітичних документів тощо вимагають від майбутнього фахівця не тільки володіння методами аналітико-синтетичного перетворення документів та змісту вихідної інформації, але й лінгвістичних навичок для досягнення фахового рівня створення текстів з перетвореною вихідною інформацією.

Зазначимо, що важливе місце в опануванні фаху інформаційної діяльності посідає асоціативне мислення як прояв творчих мисленневих характеристик здобувача освіти. Асоціативне мислення здобувачів освіти за спеціальністю В 13 «БІАС» стимулюється в РДГУ, в т.ч., завдяки синергії таких суто фахових ОК, як «Документознавство», «Інформаційно-аналітичне перетворення документного контенту», інші дисципліни аналітичного спрямування та «Лінгвістичних основ документознавства» як однієї з компонент, дотичних також до інших галузей знання (у нашому випадку – лінгвістики). Наприклад, лінгвістичний аналіз наукової термінології з проблем документознавства та інформаційної діяльності сприяє не лише з'ясуванню логіки їхнього утворення, а й розумінню сутності об'єктів та явищ, які позначають ці терміни. Таким чином, «схильність до асоціативного мислення як ознака вільного неупередженого розуму, що є дуже важливим чинником наукової комунікації та професійного становлення» [2, с. 121] стає невід'ємною професійною рисою фахівця інформаційної сфери.

Як інший приклад міждисциплінарної інтеграції у підготовці фахівців спеціальності В 13 «БІАС» в РДГУ згадаємо передбачуване дисципліною «Інформаційна культура» науково-дослідне завдання по аналізу інформаційних кодів культури. Виконують його здобувачі, інтегруючи знання та вміння з інформаційного пошуку й аналізу інформації із знаннями з таких ОК, як «Історія України», «Українська культура», «Історія документа».

Концепція ОПП зі спеціальності В 13 «БІАС» РДГУ передбачає також виконання дослідницьких завдань в межах інших обов'язкових і вибіркових фахових дисциплін. При цьому дослідницькі завдання можуть охоплювати проблематику будь-якої галузі; розкривати будь-які аспекти інформаційної діяльності, бібліотечної чи архівної справи; торкатись питань самоосвітніх інтересів або, навіть, хобі здобувача, але головною умовою є те, що вони завжди передбачають аналітичну складову із обов'язковою верифікацією інформації.

Найбільш вагомим підсумком дослідницької діяльності здобувача є кваліфікаційна робота. Кваліфікаційні роботи зі спеціальності В 13 «БІАС справа» в РДГУ базуються, головним чином, на емпіричному дослідженні випускника, в контексті якого ми можемо говорити про синергію методів кількісного та якісного аналізу. «Кожен

з методів кількісного та якісного аналізу має власну специфіку, мету та набір інструментів. Кількісні методи дослідження спрямовані на збір інформації, що виражається в числовій формі. Ці методи характеризуються високим ступенем структурованості та стандартизації, що дозволяє проводити статистичний аналіз та узагальнення даних. На противагу, якісні методи дослідження використовуються для збору нечислових даних. Їхня мета полягає у виявленні значень та глибинних причин» [4, С. 5]. Прикладами таких досліджень є бібліометричний аналіз галузевих документних потоків, контент-аналіз аналітичної продукції інформаційних центрів, кількісно-якісний аналіз систем документаційного забезпечення органів місцевого самоврядування тощо.

Підсумовуючи викладене, зазначимо, що духом синергії пронизаний весь процес навчання здобувачів освіти за спеціальністю В 13 «БІАС» в РДГУ. Саме синергетичні засади фахової підготовки визначають формування компетентностей конкурентоспроможного фахівця інформаційної сфери, здатного до гнучкого професійного мислення, адаптації до умов динамічних суспільних змін та ефективної діяльності в умовах кризових трансформацій.

Література:

1. Державне управління : підручник : у 2 т. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; ред. кол. : Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. Київ ; Дніпропетровськ : НАДУ, 2012. Т. 1. 564 с. URL: <https://ktru.kpi.ua/wp-content/uploads/2014/02/DERZHAVNE-UPRAVLINNYA-2012.pdf>.

2. Залевська Г. М., Войналович О. О. Етимологічний аналіз наукової термінології як засіб розвитку асоціативного мислення у здобувачів освіти. *Березневий науковий дискурс 2025 на тему: «Синергія освіти, науки та бізнесу в епоху глобальних трансформацій»* : зб. матеріалів III Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 27 лютого 2025 р.). Чернігів : ГО «Наук.-освіт. Інновац. центр сусп. трансформацій», 2025. С. 121–122. URL: https://reicst.com.ua/asp/issue/view/conf_reicst_27_02_25/conf_reicst_27_02_25.

3. Лавніков О. А. Міждисциплінарний тренінг як засіб комунікативної підготовки докторів філософії. *Березневий науковий дискурс 2025 на тему: «Синергія освіти, науки та бізнесу в епоху глобальних трансформацій»* : зб. матеріалів III Міжнарод. наук.-практ. конф. (м. Чернігів, 27 лютого 2025 р.). Чернігів : ГО «Наук.-освіт. Інновац. центр сусп. трансформацій», 2025. С. 39–41. URL: https://reicst.com.ua/asp/issue/view/conf_reicst_27_02_25/conf_reicst_27_02_25.

4. Ніколаєску І. О., Соловей Ю. О. Синергія якісних та кількісних методів наукового дослідження у сфері дошкільної освіти: від теорії до практики. *Академічні візії. Секція Освіта / Педагогіка*. 2025. Вип. 44. С. 1–10. DOI:<https://doi.org/10.5281/zenodo.16334633>.

5. Синергетика і освіта : моногр. / за ред. В. Г. Кременя. Київ, 2014. 348 с. URL: https://www.pedagogic-master.com.ua/public/Kremen_Synergetyka.pdf.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-606-8-44>

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ СФЕРІ

Соболь Євген Юрійович

*доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України,
ректор Центральноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна*

Крушеніцький Владислав Сергійович

*доктор філософії з права,
асистент кафедри загальноправових дисциплін
та державного управління,
факультет права, бізнесу та адміністрування
Цentrальноукраїнського державного університету
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький, Україна*

Ефективне функціонування системи інформаційної безпеки держави можливе лише за наявності чітко структурованої нормативно-правової бази, яка визначає компетенцію суб'єктів публічної адміністрації, порядок їхньої взаємодії та межі втручання у сферу комунікацій. В умовах цифровізації, зростання кількості кіберінцидентів і посилення інформаційних загроз така база набуває стратегічного значення.

Система нормативно-правового забезпечення інформаційної безпеки України має багаторівневу структуру. Верхівку цієї системи становить Конституція України, яка закріплює фундаментальні засади національної безпеки, свободи слова, права на інформацію та захисту приватного життя. Саме конституційний рівень формує методологічне

підгрунтя всієї системи інформаційної безпеки, визначаючи баланс між інформаційною відкритістю суспільства та гарантіями його безпечного розвитку.

Відповідно до статті 8 Конституції України в державі визнається і діє принцип верховенства права [1]. У сфері інформаційної безпеки це означає, що будь-які обмеження свободи вираження поглядів, доступу до інформації чи цифрової комунікації можуть встановлюватися виключно на підставі закону, бути необхідними в демократичному суспільстві та пропорційними легітимній меті. Стаття 17 Конституції України закріплює, що захист суверенітету, територіальної цілісності, економічної та інформаційної безпеки належить до найважливіших функцій держави [1]. У такий спосіб інформаційна безпека набуває конституційного статусу й постає інституційною основою державної політики у сфері кіберзахисту, протидії дезінформації та захисту критичної інформаційної інфраструктури [2, с. 457].

Стаття 34 Конституції України гарантує кожному право на вільний збір, зберігання, використання і поширення інформації, водночас допускаючи його обмеження законом в інтересах національної безпеки, громадського порядку та захисту прав інших осіб [1]. Це положення узгоджується з практикою Європейського суду з прав людини, зокрема у справах *Handyside v. the United Kingdom* (1976) та *Sunday Times v. the United Kingdom* (1979) [3; 4], у яких свободу вираження поглядів розглянуто як одну з фундаментальних засад демократичного суспільства, що може бути обмежена лише за умов законності, необхідності та пропорційності. Своєю чергою, стаття 32 Конституції України закріплює право на невтручання в особисте і сімейне життя та на захист конфіденційної інформації [1], що формує конституційну основу інформаційної безпеки особи.

Наступним рівнем правового регулювання є законодавче ядро, яке конкретизує положення Конституції України та визначає механізми реалізації державної політики у сфері інформаційної безпеки. До ключових нормативно-правових актів належать Закон України «Про національну безпеку України» [5], який визначає інформаційну безпеку одним із провідних напрямів державної політики та закріплює систему суб'єктів її забезпечення; Закон України «Про інформацію» [6], що встановлює правові засади інформаційних відносин, принципи достовірності, повноти, своєчасності інформації, свободи її поширення та законності обмеження; Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [7], який формує операційно-правову рамку функціонування національного кіберпростору, визначає базові дефініції, коло суб'єктів кібербезпеки та механізми реагування на кіберінциденти.

Особливе місце у цій системі посідає Закон України «Про захист персональних даних» [8], що визначає гуманітарно-правовий вимір

цифрової безпеки та спрямований на захист приватного життя й інформаційної автономії особи. Водночас закони України «Про електронні комунікації» [9] та «Про критичну інфраструктуру» [10] забезпечують правове підґрунтя функціонування цифрових мереж, захисту критичних систем і впровадження ризик-орієнтованого підходу у сфері безпеки.

Підзаконні нормативно-правові акти становлять операційний рівень системи правового забезпечення інформаційної безпеки. Вони конкретизують законодавчі приписи, визначають координаційні механізми, стандарти технічного захисту інформації та порядок реагування на кіберінциденти. До цієї групи належать укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України та акти центральних органів виконавчої влади. Серед них особливого значення набувають Указ Президента України № 47/2017 «Про Доктрину інформаційної безпеки України» [11], Указ Президента України № 392/2020 «Про Стратегію національної безпеки України “Безпека людини – безпечна країна”» [12] та Указ Президента України № 447/2021 «Про Стратегію кібербезпеки України» [13]. Зазначені акти визначають пріоритети державної політики, закріплюють принципи координації, публічно-приватного партнерства, технологічної адаптивності та гармонізації з європейськими стандартами.

Попри сформованість нормативної бази, чинне правове поле у сфері інформаційної безпеки характеризується низкою суттєвих проблем. По-перше, спостерігаються термінологічні неузгодженості у вживанні понять «інформаційна безпека», «кібербезпека», «захист інформації» та «технічний захист інформації». Зокрема, Закон України «Про національну безпеку України» розглядає інформаційну безпеку як стан захищеності життєво важливих інтересів, тоді як Закон України «Про інформацію» фактично зводить її до гарантій права на інформацію. Це зумовлює різномірне тлумачення відповідної категорії та ускладнює формування єдиної концепції інформаційної безпеки. Аналогічна проблема простежується і в співвідношенні понять «кібербезпека» та «інформаційна безпека», що призводить до дублювання нормативних приписів і фрагментації державної політики у сфері цифрової безпеки.

По-друге, наявні інституційні диспропорції в системі державного управління, пов'язані з перетином повноважень між Службою безпеки України, Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації, Міністерством цифрової трансформації України та Радою національної безпеки і оборони України [7; 14; 15]. Це знижує рівень координації, породжує правову невизначеність і послаблює здатність держави оперативно реагувати на інформаційні та кіберзагрози. Крім того, недостатньо визначеною залишається роль органів місцевого самоврядування у сфері інформаційної безпеки, хоча саме на місцевому рівні функціонує значна частина об'єктів критичної інфраструктури [6; 7].

По-третє, простежуються процедурно-нормативні колізії. Зокрема, у сфері захисту персональних даних виникає напруження між правом на приватність і правом на доступ до інформації [6; 8]. Водночас бракує системного узгодження між секторальними законами, що регулюють електронні комунікації, медіасферу та кібербезпеку. Це зумовлює фрагментарність правового регулювання, ускладнює правозастосування та знижує ефективність міжвідомчого моніторингу.

Отже, нормативно-правова база України у сфері інформаційної безпеки є достатньо розвинутою та структурно впорядкованою, проте потребує подальшого вдосконалення. Її розвиток має ґрунтуватися на принципах системності, наукової обґрунтованості, технологічної адаптивності та гармонізації з правом Європейського Союзу. У цьому контексті доцільними є уніфікація термінології, чітке розмежування повноважень між суб'єктами публічної влади, стандартизація процедур реагування на кіберінциденти та посилення координаційних механізмів.

Література:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Пашенко Є.М., Корольов С.С., Гашенко С.В., Мороховський М.Л., Прозванюк О.В. Правові основи інформаційної безпеки, інформатизації та зв'язку в електроманітному середовищі та кіберпросторі як складова забезпечення виконання завдань підрозділами сил оборони і безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. №12. С. 456-459. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-12/104>
3. Handyside v. the United Kingdom : Judgment of 7 December 1976. Application №. 5493/72. *European Court of Human Rights. Series A. №24*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57499>
4. Sunday Times v. the United Kingdom (№1): Judgment of 26 April 1979. Application № 6538/74. *European Court of Human Rights. Series A. №30*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57584>
5. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
6. Про інформацію : Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>
7. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
8. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 297-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17/ed20250614>
9. Про електронні комунікації : Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text>
10. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>

11. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Доктрину інформаційної безпеки України» від 25 лютого 2017 р.: Указ Президента України № 47/2017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/47/2017#Text>

12. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: указ Президента України № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>

13. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14.05.2021 «Про Стратегію кібербезпеки України»: указ Президента України №447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>

14. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12/ed20251213#Text>

15. Питання Міністерства цифрової трансформації України: постанова Кабінету Міністра України від 18.09.2019 № 856. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/856-2019-%D0%BF#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-606-8-45>

ІННОВАЦІЙНІ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ РИТЕЙЛУ В УКРАЇНІ

Соколовська Єлизавета Костянтинівна

здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня

3 курсу спеціальності «Менеджмент»,

Рівненський державний гуманітарний університет

м. Рівне, Україна

Машта Надія Олександрівна

кандидат технічних наук, доцент,

доцент кафедри документальних комунікацій та менеджменту

Рівненський державний гуманітарний університет

м. Рівне, Україна

Сучасний роздрібний ринок переживає трансформацію від ролі посередника між виробником і споживачем до моделей «надання готових рішень». Це пов'язано з розвитком економії часу, де час стає ключовим ресурсом. В Україні актуальність впровадження «готових рішень для споживачів» посилюється умовами війни та енергетичних криз.

Метою роботи є дослідити особливості реалізації моделей «готових рішень» на основі аналізу досвіду українських ритейлерів та проаналізувати їх вплив на ефективність торговельного бізнесу.

У цьому контексті доцільно розглянути ключові моделі розвитку сучасного ритейлу, які демонструють адаптацію підприємств до змін поведінки споживачів, технологічного прогресу та нових ринкових умов.

Модель «Орієнтація на досвід». Сучасний світовий ритейл переходить від транзакційної моделі до екосистем, орієнтованих на досвід. В Україні прикладом цього є мережа «Сільпо» з концепцією «Resto», яка передбачає створення гастрономічних просторів із відкритими кухнями, де кожна зона має власну концепцію, меню та команду [11]. Це дає змогу задовольняти широкий спектр запитів і перетворює супермаркет на повноцінний фуд-хол [10]. Час перебування клієнта збільшується на 15-20%, оскільки він витрачає додаткові 30-90 хвилин на їжу [3]. Роздрібні торговці, які впроваджують дизайн, орієнтований на враження, спостерігають збільшення середнього розміру кошика, що доводить: трансформація магазинів безпосередньо впливає на дохід [1].

Модель «Масовий стандарт» (Кейс «АТБ»/«М'ясомаркет»). Сучасна реалізація моделі на прикладі мереж «АТБ» та «М'ясомаркет» демонструє перехід від класичного дискаунтера до формату «кулінарного супутника» споживача. Згідно з концепцією маркетингу Ф. Котлера, ключовою стає не лише ціна, а створення сприйнятої цінності – у даному випадку вільного часу клієнта [2]. Використовуючи принципи операційного менеджменту, «АТБ» впроваджує Grab-and-Go зони через жорстку уніфікацію асортименту та логістичних процесів [7]. Кейс «М'ясомаркету» (МХП) ілюструє перехід від сировинної моделі до виробництва продуктів із високою доданою вартістю (RTE). У МХП використання інновацій, таких як High Pressure Processing (обробка високим тиском), дозволяє поєднувати масовий стандарт із ресторанною якістю страв без консервантів [12].

Модель «Непродуктовий ритейл» (кейс АЗК WOG/ОККО) демонструє, як підприємства адаптуються до умов війни. Сьогодні непродуктовий ритейл є важливою частиною роздрібного ринку України, а автозаправні комплекси виконують не лише свою основну функцію, а й стають «Пунктами незламності» для населення. Зокрема, мережа WOG інвестувала понад 172 млн. грн. в забезпечення автономності своїх об'єктів (генератори, Starlink, коворкінг-зони) [5]. Водночас мережа ОККО активно модернізує свою інфраструктуру та пристосовується до нових умов: упродовж 2022–2024 років компанія оновила 91 автозаправний комплекс [6].

Технологічний аспект. Мережі Varus та Novus використовують власні торгові марки як інструмент вертикальної інтеграції. Це дозволяє знизити вартість товарів та гарантувати високу якість через пряму співпрацю з виробниками [9], [4]. Окрім цього, сучасний ритейл неможливий без комплексної цифрової трансформації. Впровадження кас самообслуговування, електронних POS-систем та елементів штучного інтелекту для прогнозування попиту й оптимізації логістики суттєво покращують операційні процеси, дозволяючи мережам знижувати витрати та ефективніше задовольняти запит споживачів на швидкість обслуговування [8].

Таким чином, сучасний український роздрібний ринок трансформується від традиційної моделі посередництва до моделей «надання готових рішень», що зумовлено зростанням цінності часу для споживача та впливом зовнішніх кризових факторів. Аналіз практики українських ритейлерів показав, що впровадження моделей «орієнтації на досвід», «масового стандарту» та адаптивних форматів непродуктового ритейлу сприяє підвищенню ефективності торговельного бізнесу через зростання середнього чека, збільшення часу перебування клієнтів у магазині та формування додаткової споживчої цінності. Інтеграція гастрономічних концепцій, розвиток форматів Ready-to-Eat, а також інвестиції в автономність і сервісні функції дозволяють торговельним мережам адаптуватися до умов війни та посилювати конкурентні позиції. Водночас важливим фактором підвищення ефективності є впровадження технологічних рішень, зокрема цифровізації, використання власних торгових марок та інструментів штучного інтелекту, що забезпечують оптимізацію операційних процесів і підвищення якості обслуговування споживачів.

Література:

1. How design drives growth in grocery retail. URL: <https://www.chutegerdeman.com/how-design-drives-growth-in-grocery-retail/>
2. Kotler P., Armstrong G. Principles of Marketing (18th Global Edition). 2021. 73 p. URL: https://books.google.com.ua/books/about/Principles_of_Marketing_Global_Edition.html?id=yqc5EAAAQBAJ&redir_esc=y
3. Phan C. How In-Store Duration Affects Purchase Behavior: An Exploratory Observation With Multi-Factor Analysis and Operational Recommendations. 2025. 40 p. URL: https://www.researchgate.net/publication/394219878_How_In-Store_Duration_Affects_Purchase_Behavior_An_Exploratory_Observation_With_Multi-Factor_Analysis_and_Operational_Recommendations

4. Private Label без міфів: як працюють власні торгові марки та чи варто їх обирати. URL: <https://focus.ua/uk/ukraine/694069-private-label-bez-mifiv-yak-pracyuyut-vlasni-torgovi-marki-ta-chi-var-to-jih-obirati>

5. Дорогою ціною: як АЗК стали більш ніж заправками авто. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/markets/energetichna-nezlamnist-yak-wog-zabezpechuye-bezperedibynu-robotu-azk-pid-chas-energetichnih-viprobuvan-50455123.html>

6. Звіт CFO ОККО Group Назара Купибіди (ОККО у 2022-2024 рр. оновила 91 АЗК; 24.10.2024). URL: <https://interfax.com.ua/>

7. Інформація про компанію ТОВ «АТБ-маркет». URL: <https://www.atbmarket.com/company?srsId=AfmBOoqEP4FbJfDRFV-TMkYIRnWk4k76-HaXZW-ZfxWT1bD482NQ3Pso>

8. Рітейл в Україні: що це, як працює та з чого почати. Go Deal Brokers. URL: <https://business-broker.com.ua/blog/riteyl-v-ukraini-sho-tse-ia-pratsiuiie-ta-z-choho-pochaty/>

9. Фестиваль власних марок у NOVUS: економія, якість і підтримка України. URL: <https://life.pravda.com.ua/projects/festival-vlasnih-marok-306061/>

10. Фудхол «Сільпо Resto» (ТРЦ River Mall). URL: <https://silporestorivermall.choiceqr.com/menu/section:menu-417/novinki>

11. Фудхоли «Сільпо Resto». URL: <https://silpo.ua/about/foodholy-silpo>

12. Шаурменні, магазини і гастростудії. Як і навіщо МХП розвиває нові формати (27 жовтня 2020 р.). URL: <https://nv.ua/ukr/project/mhp-rozvivaye-novi-formati-m-yasomarket-sekrety-shefa-shaurma-doner-market-novini-ukrajini-50119237.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-606-8-46>

ЕЛЕКТРОННЕ УРЯДУВАННЯ ТА ЕЛЕКТРОННА ДЕМОКРАТІЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ВИКЛИКІВ ТА ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Сяська Олена Василівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри документальних комунікацій та менеджменту,

Рівненський державний гуманітарний університет

м. Рівне, Україна

Масштаби та наслідки сучасного етапу цифровізації суспільства мають беззаперечно трансформаційний характер і породжують нові уявлення про світ. При цьому можливості електронного зв'язку та

модернізація засобів передачі інформації змінили майже всі суспільні процеси, і не в останню чергу моделі здійснення влади. Без перебільшення можна стверджувати, що в сучасному світі відбувається Інтернет-революція, яка визначає нову систему взаємин громадян та держави [1].

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) сьогодні формують середовище, де розвиток демократії прямо залежить від цифрових трансформацій. У цьому контексті відкритість органів влади стає стратегічним пріоритетом. Вона не лише сприяє прозорості управлінських процесів, а й активує механізми громадянського нагляду, захищає права людини та створює міцний фундамент для формування довіри між державою та суспільством.

Сьогодні ключовими інструментами забезпечення відкритості та прозорості діяльності органів державної влади є електронне урядування та електронна демократія. Попри спільну технологічну основу, ці концепції мають різні вектори спрямування та функціональні завдання у системі публічного управління.

Головною метою електронного урядування є підвищення ефективності, швидкості та зручності надання державних послуг, мінімізація корупційних ризиків через усунення людського фактора та забезпечення безперебійного доступу до публічної інформації [2]. В умовах глобальних викликів, таких як пандемії, військові конфлікти, кіберзагрози та економічна нестабільність, електронне урядування є важливим механізмом забезпечення безперервності функціонування державних інституцій. Використання цифрових сервісів дозволяє забезпечити доступ громадян до адміністративних послуг незалежно від їхнього місця перебування, що є особливо актуальним в умовах кризових ситуацій.

В свою чергу, електронна демократія є формою суспільної організації, за якої громадяни та бізнес залучаються до державного управління та формування державної політики за допомогою ІКТ [3]. Якщо електронне урядування фокусується на сервісі та ефективності, то електронна демократія – на політичній участі та волевиявленні громадян.

В Україні розвиток електронного урядування та електронної демократії є одним із пріоритетних напрямів державної політики. У цьому контексті важливого значення набуває оцінювання ефективності реалізації відповідних цифрових трансформацій та рівня залучення громадян до управлінських процесів. З цією метою доцільно звернутися до міжнародних індикаторів, які дозволяють здійснити комплексний аналіз досягнутого рівня розвитку.

Ключовими індикаторами в цьому контексті виступають індекс розвитку електронного урядування (E-Government Development Index, EGDI) та індекс демократії (Democracy Index), які відображають відповідно рівень цифровізації публічного управління та стан демократичних процесів у країні. Їх використання дає змогу не лише оцінити поточні позиції України у глобальному вимірі, але й визначити ключові тенденції, проблеми та перспективи подальшого розвитку електронного урядування й електронної демократії.

EGDI – це комплексний показник, який оцінює готовність і можливості національних державних структур у використанні ІКТ для надання громадянам державних послуг. Дослідження, яке проводиться раз на два роки, поділяє країни на 4 групи: із низьким, середнім, високим та дуже високим рівнями розвитку електронного уряду.

У 2022 р. Україна піднялась у рейтингу на 46 місце (із 193 країн, що приймали участь у рейтингу) і перейшла до групи країн із дуже високим рівнем розвитку електронного урядування (у 2020 р. Україна займала 69 місце, у 2018 р. – 82 місце). Рейтинг був створений на основі дослідження Організації Об'єднаних Націй «The United Nations E-Government Survey 2022» [4].

За даними [5], у 2024 р. Україна піднялась у рейтингу на 30 місце. Це свідчить про успішну побудову інфраструктури, оцифрування реєстрів та високу якість онлайн-сервісів (на прикладі екосистеми «Дія»).

Індекс демократії – це глобальний рейтинг, що розробляється аналітичним підрозділом британського видання The Economist (Economist Intelligence Unit, EIU). Щороку EIU оцінює 167 країн і територій за десятибальною шкалою відповідно до міцності їхньої демократичної практики. Включно з тим, наскільки чесно вони проводять вибори та наскільки добре вони захищають громадянські свободи. За результатами аналізу держави групуються у чотири категорії: повна демократія, демократія з вадами, гібридний режим та авторитарний режим.

Останній звіт, опублікований 27 лютого 2025 р. показує, що лише 6,6% населення світу живуть в умовах повноцінної демократії (порівняно з 12,5% у 2015 році), а більше третини (39,2%) населення світу живе в умовах авторитарного правління. Останніми роками ця частка повільно зростає [6].

Україна у 2024 р. за індексом демократії зайняла 92 місце (із 167 країн, що приймали участь у рейтингу). Наша країна другий рік поспіль б'є антирекорд в індексі демократії (у 2023 р. Україна займала 91 місце, у 2022 р. – 87 місце, у 2020 – 79 місце). Аналітики стверджують, що війна в Україні послаблює її й без того крихкі демократичні інститути. Згідно з поясненнями до рейтингу, ситуація в Україні погіршилась через

централізацію влади в Офісі президента, зменшення ролі парламенту, уряду, медіа й опозиції та вимушене скасування виборів.

Проведений аналіз міжнародних індексів показав наявність певного дисбалансу між технологічними досягненнями та інституційним розвитком України. Зокрема, високі позиції за індексом розвитку електронного урядування свідчать про суттєвий прогрес у впровадженні цифрових технологій, розвитку онлайн-сервісів, відкритих даних та модернізації публічних послуг. Водночас відносно низький рівень індексу демократії відображає наявність системних проблем у функціонуванні демократичних інститутів, рівні політичної участі, довіри до влади та забезпеченні верховенства права.

Така ситуація пояснюється тим, що цифровізація державного управління є більш технологічно орієнтованим процесом, який може реалізовуватися швидше завдяки політичній волі, інвестиціям та міжнародній підтримці. В свою чергу, становлення демократії потребує тривалого часу, оскільки безпосередньо залежить від інституційної зрілості, політичної культури суспільства, ефективності правових механізмів та рівня громадянської активності. Сьогодні технологічні рішення, такі як електронні послуги та цифрові реєстри, впроваджуються в Україні значно швидше, ніж змінюється політична культура, судова система чи глибинні антикорупційні механізми.

Крім того, сам по собі високий рівень електронного урядування не гарантує автоматичного підвищення рівня демократичності, оскільки цифрові інструменти можуть використовуватися переважно для підвищення адміністративної ефективності, а не для розширення реальної участі громадян у прийнятті рішень. Це свідчить про необхідність поглиблення інтеграції електронної демократії в систему публічного управління, зокрема через розвиток інструментів електронної участі громадян у вирішенні питань місцевого та державного значення, підвищення прозорості процесів ухвалення рішень та зміцнення довіри між державою і суспільством.

Синергія електронного урядування та демократії є ключем до адаптації держав до глобальних викликів. Для України стратегічно важливим є подолання розриву між технічними досягненнями та змістовним наповненням демократичних процесів. Інновації у врядуванні мають бути спрямовані не лише на комфорт споживання державних послуг, а й на розширення можливостей громадянина впливати на прийняття управлінських рішень, що є основою стійкого демократичного розвитку в цифрову епоху.

Література:

1. Орловська Ю.В., Кахович О.О., Квактун О.О. Електронна демократія як інструмент публічного управління та адміністрування: теоретичний базис. *Економіка та суспільство*. 2021. Випуск 28. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-28-53>
2. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017. № 649-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/649-2017-%D1%80#Text>
3. Про схвалення Концепції розвитку електронної демократії в Україні та плану заходів щодо її реалізації: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017. № 797-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/797-2017-%D1%80#Text>
4. E-Government Survey 2022. The Future of Digital Government. *United Nations Department of Economic and Social Affairs*. URL: <https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2022-09/Web%20version%20E-Government%202022.pdf>
5. E-Government Survey 2024. Accelerating Digital Transformation for Sustainable Development. *United Nations Department of Economic and Social Affairs*. URL: https://desapublications.un.org/sites/default/files/publications/2024-10/Print%20Version%20_E-Government%20Survey%202024%2011_10_2024.pdf
6. Democracy Index 2024. What's wrong with representative democracy? *The Economist Intelligence Unit Limited*. 2025. URL: <https://static.poder360.com.br/2025/03/the-economist-democracia-.pdf>

**ЦИФРОВІЗАЦІЯ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРОЦЕДУР
У СФЕРІ БІОТЕХНОЛОГІЙ: ІНСТРУМЕНТ ОПТИМІЗАЦІЇ
ЧИ ДЖЕРЕЛО РЕГУЛЯТОРНИХ РИЗИКІВ?**

Тимчишин А. М.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри права та гуманітарних дисциплін,
Івано-Франківська філія Університету «Україна»
м. Івано-Франківськ, Україна
<https://orcid.org/0000-0002-9591-8273>*

Тимчишин К. В.

*кандидат юридичних наук,
викладач Івано-Франківського фахового коледжу
Київського університету інтелектуальної власності та права
м. Івано-Франківськ, Україна
<https://orcid.org/0009-0000-1710-8075>*

У сучасних умовах стрімкого розвитку біотехнологій питання ефективного адміністративно-правового регулювання набуває особливої актуальності. Традиційні підходи до контролю за обігом генетично модифікованих організмів (ГМО) формувалися під впливом соціальних ризиків і наукової невизначеності, що обумовило їхню надмірну обережність і, в окремих випадках, регуляторну надмірність [1, с. 45]. Домінуючий Принцип обережності на практиці правозастосування трансформувався з інструменту управління невизначеністю у фактор стримування інновацій. Як наслідок, регуляторна модель у сфері інноваційних технологій часто демонструє ознаки надмірної зарегульованості, що не завжди корелює з реальним рівнем науково доведених ризиків.

Водночас сучасний етап розвитку біотехнології характеризується суттєвим зростанням обсягу емпіричних даних, удосконаленням методів оцінки безпеки та формуванням більш точних підходів до управління ризиками. Це об'єктивно знижує рівень невизначеності, який раніше виправдовував жорсткість регуляторних процедур. За таких умов збереження надмірних адміністративних бар'єрів виглядає не лише неефективним, але й потенційно шкідливим, оскільки обмежує розвиток інновацій, знижує інвестиційну привабливість галузі та стимулює відтік наукового потенціалу в юрисдикції з більш збалансованим регулюванням.

Ключовим завданням сучасної адміністративно-правової політики має стати перехід від заборонно-обмежувальної моделі до ризик-орієнтованого та науково обґрунтованого регулювання, яке базується на принципах пропорційності, доказовості та технологічної нейтральності. У цьому контексті цифровізація адміністративних процедур постає не як самоціль, а як інструмент оптимізації регуляторного впливу: вона дозволяє підвищити прозорість прийняття рішень, мінімізувати бюрократичні затримки, забезпечити відкритий доступ до наукових даних і, що особливо важливо, знизити рівень суспільних фобій шляхом формування довіри до процедур контролю.

Таким чином, доцільне адміністративно-правове регулювання біотехнологій має полягати не у посиленні обмежень, а у створенні гнучкої, цифрово підтриманої системи, здатної одночасно гарантувати безпеку та не перешкоджати науково-технічному прогресу. Саме такий підхід дозволяє трансформувати регулювання з джерела бар'єрів у каталізатор розвитку біотехнологічної сфери.

Отож, сучасний етап розвитку науки, зокрема технологій точкового редагування геному, зумовлює необхідність перегляду адміністративних процедур у цій сфері. Цифровізація публічного управління відкриває можливості для переходу від формалізованого контролю об'єктів до ризик-орієнтованого регулювання процесів, що відповідає принципам пропорційності та наукової обґрунтованості [2].

Метою дослідження є комплексне визначення потенціалу цифровізації адміністративних процедур у сфері біотехнологій як інструменту підвищення ефективності державного контролю без посилення регуляторного тиску, що передбачає: по-перше, теоретичне обґрунтування трансформації традиційної адміністративно-процедурної моделі під впливом цифрових технологій з урахуванням відходу від надмірного застосування Принципу обережності до ризик-орієнтованого підходу; по-друге, ідентифікацію ключових адміністративних процедур у сфері обігу біотехнологічної продукції (дозвільних, реєстраційних, наглядових) та визначення можливостей їх оптимізації шляхом цифровізації; по-третє, аналіз впливу цифрових інструментів (електронних реєстрів, автоматизованих систем оцінки ризиків, платформ відкритих даних) на прозорість, швидкість та обґрунтованість управлінських рішень; по-четверте, оцінку співвідношення між дерегуляційним ефектом цифровізації та необхідністю забезпечення належного рівня біобезпеки; по-п'яте, виявлення потенційних регуляторних ризиків цифровізації (алгоритмічної упередженості, кіберзагроз, формалізації процедур) та визначення шляхів їх мінімізації; по-шосте, формування пропозицій щодо впровадження збалансованої, технологічно нейтральної моделі

адміністративно-правового регулювання, яка сприятиме розвитку інновацій без створення надмірних адміністративних бар'єрів.

Досліджуючи проблематику адміністративно-правового регулювання у галузі біотехнологічних інновацій встановлено, що надмірна зарегульованість обігу ГМО не завжди корелює з реальним рівнем біологічних ризиків, а в окремих випадках призводить до неефективного розподілу адміністративних ресурсів. У таких умовах цифрові інструменти можуть виконувати компенсаторну функцію, забезпечуючи більш точний і диференційований підхід до контролю.

Зокрема, впровадження електронних реєстрів біотехнологічних продуктів, автоматизованих систем оцінки ризиків та цифрових платформ моніторингу дозволяє:

- забезпечити простежуваність життєвого циклу біопродуктів;
- підвищити прозорість адміністративних процедур;
- мінімізувати вплив людського фактора;
- оптимізувати взаємодію між суб'єктами регулювання [3, с. 112].

Особливого значення набуває застосування ризик-орієнтованого підходу, за якого обсяг адміністративного втручання визначається не формальною належністю об'єкта до категорії ГМО, а фактичними характеристиками потенційної небезпеки. Такий підхід відповідає сучасним міжнародним тенденціям у сфері біобезпеки [4].

Водночас цифровізація адміністративних процедур породжує і нові виклики, зокрема питання захисту даних, кібербезпеки та недопущення алгоритмічної упередженості, що в умовах використання великих масивів біологічної інформації набуває особливої чутливості та правової складності [5; 6]. Обробка даних у сфері біотехнологій пов'язана не лише з персональною інформацією, але й з генетичними характеристиками, що потребує підвищених стандартів правового захисту та узгодження із сучасними підходами до регулювання даних, закріпленими, зокрема, у General Data Protection Regulation [5].

Паралельно з цим зростає значення забезпечення кіберстійкості цифрових адміністративних систем, оскільки їх уразливість може призвести не лише до витоку інформації, але й до порушення функціонування механізмів державного контролю, що створює системні ризики для біобезпеки [6; 7]. Окрему увагу слід приділити проблемі алгоритмічної упередженості, яка може виникати внаслідок використання непрозорих або недостатньо репрезентативних моделей оцінки ризиків і, як наслідок, призводити до прийняття адміністративних рішень, що не повною мірою відповідають принципам об'єктивності, пропорційності та недискримінації [7; 8].

Зазначені виклики зумовлюють необхідність формування комплексного нормативного забезпечення цифровізації, яке поєднує

інструменти адміністративного, інформаційного та технологічного права, а також враховує міждисциплінарний характер сучасних регуляторних процесів [5; 9]. Йдеться про інтеграцію правових стандартів захисту даних, принципів етичного використання алгоритмів і технічних вимог до безпеки інформаційних систем у єдину, узгоджену модель регулювання. Такий підхід дозволяє не лише мінімізувати ризики цифровізації, але й підвищити довіру до державного управління, що є критично важливим у сфері впровадження інноваційних біотехнологій [6; 8].

Отже, цифровізація адміністративних процедур у сфері біотехнологічних інновацій має розглядатися не лише як технологічна модернізація, а як інституційний інструмент дебіюрократизації та підвищення ефективності державного управління, що дозволяє оптимізувати регуляторний вплив шляхом скорочення надлишкових процедур, усунення дублювання функцій та забезпечення прозорості прийняття рішень [5; 6]. Її впровадження створює передумови для переходу до ризик-орієнтованої моделі контролю, яка базується на об'єктивних даних і сучасних методах оцінки, зменшуючи залежність від формалізованих обмежень, що історично формувалися під впливом Принципу обережності [7].

У цьому контексті цифровізація виступає засобом досягнення балансу між інноваційним розвитком і належним рівнем біобезпеки, оскільки дозволяє одночасно підвищити контрольованість процесів та знизити регуляторне навантаження на суб'єктів інноваційної діяльності [6; 8]. Цифровізація забезпечує більш гнучке, адаптивне та науково обгрунтоване регулювання, що відповідає сучасному рівню розвитку біотехнологій і сприяє формуванню сприятливого інноваційного середовища без посилення регуляторного тиску [5; 9].

Таким чином, цифровізація адміністративних процедур повинна розглядатися як ключовий елемент модернізації публічного управління, здатний трансформувати регуляторну систему з обмежувального механізму у функціональний інструмент підтримки науково-технологічного прогресу та підвищення довіри суспільства до біотехнологічних інновацій [6; 7].

Література:

1. Тарасов О. В. Правове регулювання біобезпеки в Україні. Київ : Юрінком Інтер, 2020. 256 с.
2. Organisation for Economic Co-operation and Development. Regulatory Approaches to Modern Biotechnology. Paris : OECD Publishing, 2022. 134 p.
3. Єрмоленко В. М. Адміністративно-правове регулювання у сфері біотехнологій : монографія. Харків : Право, 2019. 320 с.

4. European Commission. Study on the status of new genomic techniques under Union law. Brussels, 2021. 78 p.
5. European Commission. Data protection and digital strategy. 2022.
6. OECD. Digital Security Risk Management. 2020.
7. OECD. Artificial Intelligence in Society. 2019.
8. European Union Agency for Fundamental Rights. Bias in algorithms and AI. 2022.
9. World Bank. GovTech and Public Sector Innovation. 2021.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-606-8-48>

РАДІАЦІЙНЕ ЗАБРУДНЕННЯ ТРАНСКОРДОННИХ ПОВЕРХНЕВИХ ВОД

Толочик Інна Леонідівна

*кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри біології, здоров'я людини та фізичної терапії,
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Радіаційне забруднення поверхневих вод є однією з вагомих проблем в Україні, так як вода є найважливішим депо радіонуклідів, які потрапляють з атмосфери. Радіаційний вплив на живі організми може бути різним, але майже завжди він негативний і спричинює зменшення різноманіття у водній екосистемі. Радіонукліди характеризуються високою міграційною здатністю у водному середовищі, особливо через річкові системи, які перетинають державні кордони. Спостереження за забрудненням транскордонних поверхневих вод в межах Рівненщини зосереджено у прикордонних пунктах на річках: Стир, Горинь, Прип'ять, Льва, Ствига.

Річка Стир належить до басейну р. Прип'ять і є її правою притокою першого порядку [2, с. 206]. У річку скидаються промислово-зливові води ВП «Рівненська АЕС» та стічні води з комунальних очисних споруд м. Вараш, смт Зарічне, РОК «Біле озеро» ДП НАЕК «Енергоатом». Річка Горинь є головною артерією Рівненщини [1, с.176], також є правою притокою першого порядку р. Прип'ять, має прикордонний пункт спостережень у с. Висоцьк Дубровицького району та промислово-зливові води Хмельницької АЕС. Річка Ствига є правою притокою Прип'яті, має прикордонний пункт спостережень у с. Познань

Рокитнівського району, а річка Льва має прикордонний пункт спостережень у с. Переброди.

Забруднення транскордонних поверхневих вод радіонуклідами здійснюється Рівненською та Хмельницькою атомними електростанціями (РАЕС та ХАЕС), які розташовані поблизу міст Вараш та Нетішин у межах Рівненської та Хмельницької областей. Вся відпрацьована вода РАЕС та ХАЕС, що містить радіоактивні сполуки, збирається в окремі системи спеціальної каналізації і направляється на очищення. Очищена вода РАЕС та ХАЕС використовується в системі оборотного водопостачання для технологічних потреб і тільки незначна її кількість скидається в міську каналізацію для подальшої повної біологічної очистки. Контроль за активністю води, яка поступає на очисні споруди проводять відповідні структури. Радіаційний стан в районах діючих Рівненської та Хмельницької АЕС у 2021-2025 рр. був стабільним. Питома активність ^{137}Cs у поверхневій воді пунктів спостережень гідрометцентру навколо Рівненської АЕС була значно нижчою за допустимі рівні (ДР-2006) [3, с. 52].

Моніторинг радіаційного стану транскордонних поверхневих вод здійснюють Рівненський обласний центр з гідрометеорології та Регіональний офіс водних ресурсів у Рівненській області.

Дослідження проводились у наступних контрольних створах: смт. Зарічне (р. Стир), с. Висоцьк (р. Горинь), с. Сенчиці (р. Прип'ять), с. Переброди (р. Льва), с. Познань (р. Ствига). У воді річки визначались ^{137}Cs , ^{90}Sr та ^3H .

Радіаційний стан води транскордонних поверхневих вод впродовж 2021–2025 рр. визначений як стабільний з незначними коливаннями вмісту радіонуклідів в воді [3, с. 56]. Проте, фактичні середньорічні та максимальні значення ^{137}Cs і ^{90}Sr не перевищували встановлені допустимі рівні. Динаміка максимальних значень радіонуклідів у транскордонних поверхневих водах наведена на рис. 1, 2.

На рисунках представлено зміну максимальних концентрацій радіонуклідів ^{137}Cs та ^{90}Sr у транскордонних поверхневих водах упродовж певного періоду спостережень. Аналіз динаміки свідчить, що рівні ^{137}Cs та ^{90}Sr мають нерівномірний характер і залежать від низки природних і антропогенних факторів.

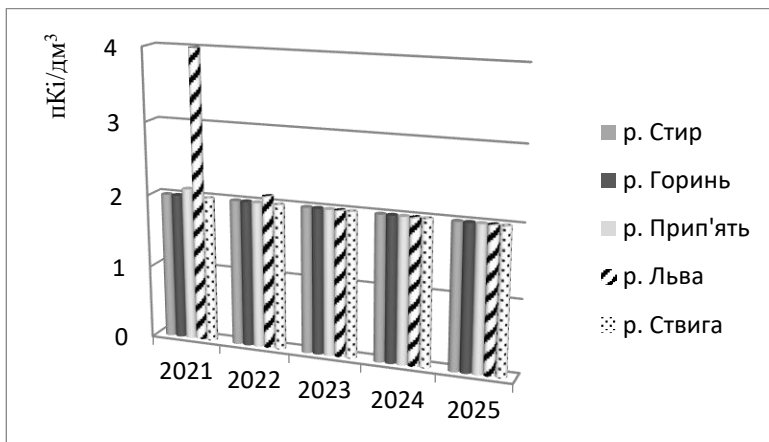


Рис. 1. Динаміка максимальних значень ^{137}Cs у транскордонних поверхневих водах

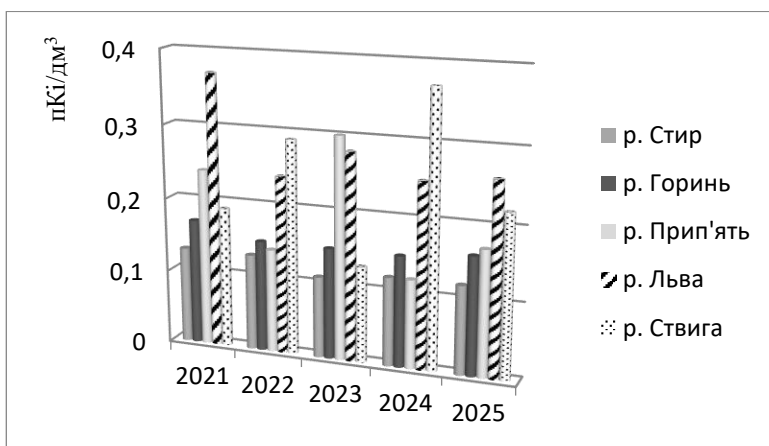


Рис. 2. Динаміка максимальних значень ^{90}Sr у транскордонних поверхневих водах

У прикордонних з білорусією пунктах спостережень питома активність ^{137}Cs були в межах 2,0-4,0 пКі/дм³ та ^{90}Sr – 0,11-0,37 пКі/дм³ та не перевищували допустимі рівні. Максимальну активність радіонуклідів у 2022 р. було зафіксовано в с. Переброди (р. Льва) ^{137}Cs -2,1 пКі/дм³ та у с. Познань (р. Ствига) ^{90}Sr -0,29 пКі/дм³ у листопаді; у

2023 р. у с. Переброди (р. Льва) у вересні, дані значення не перевищують допустимі рівні (ДР-2006) [4].

В зоні досліджень найвищі значення ^{137}Cs , які були зафіксовані за досліджуваній період становили $4,0 \text{ пКі/дм}^3$ у с. Переброди (р. Льва) у березні 2021 р. [3, с. 52].

Максимальні значення ^{90}Sr у транскордонних поверхневих водах у 2021–2025 рр. становили $0,37 \text{ пКі/дм}^3$ у с. Переброди (р. Льва) в 2021 р. та у с. Познань (р. Ствига) у 2024 р.

Підвищені значення можуть бути пов'язані з процесами вторинного винесення радіонуклідів із забруднених територій, зокрема змиванням із ґрунтів під час інтенсивних опадів, весняного водопілля або ерозійних процесів. Зниження концентрацій у певні періоди може пояснюватися розбавленням води, осадженням радіонуклідів у донних відкладах, а також природними процесами самоочищення водних екосистем. Водночас варто враховувати, що ^{90}Sr характеризується високою міграційною здатністю у водному середовищі, що сприяє його поширенню на значні відстані, зокрема через річкові системи, які перетинають державні кордони.

Аналіз результатів досліджень радіаційного забруднення води ^{137}Cs , ^{90}Sr і ^3H в воді, водоростях і донних відкладах річки Стир показав, що впродовж 2021–2025 рр. перевищення встановлених допустимих рівнів [4] не виявлено.

Отримані дані підкреслюють важливість постійного моніторингу транскордонних вод, оскільки навіть відносно невеликі зміни концентрацій ^{137}Cs та ^{90}Sr можуть мати довгострокові екологічні наслідки. Це обумовлює необхідність міжнародної співпраці у сфері контролю якості води, обміну інформацією та впровадження спільних заходів щодо мінімізації радіаційного впливу на водні ресурси.

Література:

1. Національний атлас України. Київ: ДНВП, «Картографія», 2007. 440с.
2. Коротун І. М. Коротун Л. К. Географія Рівненської області. Рівне, 1996. 273с.
3. Доповідь про стан навколишнього природного середовища в Рівненській області за 2021-2024 рр. Рівне, 2022, 2023, 2024, 2025 рр. 230 с., 233 с., 230 с., 242 с.
4. ДР-2006, наказ МОЗ України від 03.05.2006 N 256, зареєстрований Мінюстом України 17.07.2006 р. за N 845/12719.

ОСВІТНЯ АРХІТЕКТУРА ТА ЕКОСИСТЕМА УКРАЇНИ: СИНЕРГІЯ ЗМІН

Філіпович Мирослава Богданівна

*кандидат історичних наук, доцент, Почесний професор
Балтійського науково-дослідного інституту проблем трансформації
економічної сфери, м. Рига, Латвійська Республіка,
доцент кафедри документознавства та інформаційної діяльності
Академія рекреаційних технологій і права
м. Луцьк, Україна*

Сучасний світ ставить перед системою освіти виклики не лише геополітичного, а насамперед світоглядного характеру. Йдеться про трансформацію моделей передачі знань, ролі університетів і самого розуміння освіти як суспільної цінності, однак як переконливо доводив Г. Бієста, освіту не можна звести до функціонального розв'язання проблем без ризику втрати її нормативних і епістемологічних основ [2].

Г. Бієста, один із найвпливовіших сучасних філософів освіти наполягає, що освіта є фундаментально етичною та політичною практикою, яка не зводиться до методів навчання або набуття навичок. Актуальними у цьому плані є концепції мережевого суспільства (М. Кастельс) [3], інноваційних кластерів (М. Портер) [5], відкритої освіти та «трикутника знань» (освіта – наука – інновації), які широко використовуються у політиці ЄС. У межах цих підходів університет постає не як замкнена організація, а як вузол у ширшій мережі взаємодій між академічним середовищем, бізнесом, державою та громадянським суспільством.

У такому контексті поняття освітньої архітектури виходить далеко за межі фізичної інфраструктури або мережі закладів освіти. Воно охоплює рівні й траєкторії навчання, нормативно-правові та управлінські рамки, просторові й цифрові середовища, соціальні практики та інституційну культуру. Водночас освітня екосистема постає як сукупність взаємодіючих акторів – держави, громад, університетів, бізнесу, неформального сектору освіти, ринку праці та міжнародних партнерів. Саме екосистемний підхід дозволяє розглядати освіту як відкриту, нелінійну і динамічну систему людського розвитку.

Останні стратегії розвитку освіти в Україні дедалі виразніше тяжіють саме до такого екосистемного бачення. Показовим у цьому сенсі є політика МОН України щодо кластерності у реєстрації фахових наукових видань. Запроваджений у 2026 р. кластерний підхід передбачає

концентрацію спеціальностей у межах одного наукового напрямку, що стимулює підвищення якості публікацій і водночас формує основу для міжінституційної співпраці.

І консорціуми, і кластеризація ґрунтуються на спільному принципі – концентрації ресурсів для досягнення якісного результату. Якщо консорціуми об'єднують університети, наукові установи й бізнес навколо конкретних проєктів, то кластеризація фахових видань формує публікаційні екосистеми у межах відповідних спеціальностей. У перспективі ці два механізми мають підсилювати один одного: консорціуми створюють науковий продукт, а кластерні видання забезпечують його видимість і міжнародну інтеграцію.

Проте, варто зважати на думку Р. Барнетта який застерігає, що хоча кластери, консорціуми та цифрова відкритість обіцяють узгодженість і зв'язність, вони також можуть приховувати епістемічну нестабільність, нав'язуючи управлінський порядок на фундаментально невизначених інтелектуальних територіях. З точки зору Р. Барнетта, освітні екосистеми мають значення лише тоді, коли підтримують те, що він називає онтологічним розвитком, а не просто організаційною раціоналізацією.

Водночас важливо чітко розрізнити нинішні процеси об'єднання закладів освіти, які в Україні здебільшого мають оптимізаційний, адміністративний характер, і справжні консорціумні моделі. Якщо об'єднання зводиться лише до скорочення витрат і управлінських структур, воно не створює доданої наукової чи освітньої цінності. Натомість інтеграція дослідницьких програм, лабораторій, міжуніверситетських центрів і міжнародних проєктів може перетворити оптимізацію на перший крок до формування повноцінних кластерних екосистем, що відповідають європейським і глобальним практикам.

Міжнародний досвід переконливо демонструє ефективність таких моделей. Освітньо-наукові кластери у США, країнах ЄС чи Фінляндії стали основою інноваційного розвитку регіонів і тісного зв'язку університетів з економікою. Україна також має перші позитивні приклади – від діяльності Українського кластерного альянсу до локальних освітньо-наукових ініціатив при університетах. Усі вони свідчать, що кластерний підхід – це не лише інструмент оптимізації, а й стратегія створення стійких мереж співпраці.

У цьому ж контексті варто говорити про модель «університетів без стін». Вони не заперечують формальну інституційну структуру, але виходять за її фізичні та організаційні межі, перетворюючись на відкриті платформи знань. У межах освітніх кластерів такі університети функціонують як хаби доступу до освіти й науки, а в консорціумах – як

гнучкі вузли міжнародної співпраці. Саме вони стають каталізаторами відкритості, мобільності та глобальної інтеграції.

Сукупно ці процеси формують нову модель університету, яку умовно можна описати як перехід від класичної інституції до відкритої екосистеми знань. Освіта, наука й інновації в такій моделі не існують окремо, а утворюють єдиний простір взаємодії. Проте ключовим елементом цієї трансформації залишається викладач. Надмірна концентрація дискусій на університетах як структурах і студентах як споживачах освіти відсуває на другий план академічного працівника, який є реальним носієм знань і культурної традиції. Переосмислення ролі викладача – від джерела знань, через ментора, до архітектора освітньої екосистеми – є однією з фундаментальних умов стійкої трансформації університетів. Особливо проблемною тенденцією є зведення академічного вчителя до ролі фасилітатора, модератора або постачальника послуг. З точки зору філософії освіти, ця зміна підриває онтологічний і епістемічний статус вчителя як носія і творця знань. Знання, які зводяться до переносних навичок або компетенцій, втрачають свою глибину, контекст і критичний потенціал. Освіта ризикує увійти у фазу транзитного або транзакційного навчання, де безпосередність замінює розуміння.

У книзі «Гарна освіта в епоху вимірювань» Г. Бієста формулює фундаментальну критику того, що він називає «навчанням» освіти, а саме витіснення освітніх питань технічним словником навчання, результатів і ефективності. Як зазначає Г. Бієста: «Суть не в тому, що навчання неправильне, а в тому, що мова навчання ускладнює постановку освітніх питань» [1, 18].

Ця критика особливо актуальна для сучасних реформ вищої освіти. Екосистемні моделі, кластеризація та інституційна оптимізація часто працюють у рамках навчання та ефективності, де освіта оцінюється переважно за вимірюваними результатами: набуті компетенції, накопичені кредити, підвищення рівня працевлаштування. У такій структурі університет ризикує стати логістичним центром навчальних можливостей, а не простором для інтелектуального формування.

Таким чином, викладені нами аргументи узгоджуються з діагнозом Г. Бієсти і розширюють його інституційно [1]. Learnification впливає не лише на педагогічні практики; він змінює саму освітню архітектуру, надаючи перевагу структурам, які адміністративно ефективні, але епістемологічно слабкі. Коли кластери чи консорціуми переважно обґрунтовуються індикаторами та показниками ефективності, питання для чого потрібна вища освіта? мовчки замінюється питанням, як її можна управляти ефективніше?

Окрім того, у дискусіях про євроінтеграцію української освіти часто домінує порівняльна логіка «краще – гірше». Проте українська освіта не є гіршою – вона інша. Її сила полягає у фундаментальності підготовки, гнучкості викладачів і здатності до поєднання різних моделей. Європейський досвід важливий, але він не є єдино можливим або універсальним. Слепе копіювання «європейського бренду» в освіті часто породжує фрустрацію та відчуття меншовартісності, замість формування власної ідентичності. У книзі «Вища освіта і спільне благо» С. Марґінсон стверджує, що глобальна інтеграція часто посилює стратифікацію: «Глобальна сфера вищої освіти одночасно є кооперативною та конкурентною, але влада та ресурси розподілені дуже нерівномірно» [4].

Україна має потенціал для створення гібридної освітньої моделі, яка поєднає європейські механізми мобільності та автономії з власною інтелектуальною традицією і відкритістю до співпраці з іншими. Формування позитивної освітньої репутації можливе за умови захисту та просування власних сильних сторін – через успіхи випускників, міжнародні партнерства і внутрішню академічну солідарність. Майбутнє університетів в Україні полягатиме не в руйнуванні існуючих структур, а в їхньому переосмисленні та наповненні новим змістом. Кластери, консорціуми й університети без стін утворюють нову архітектуру вищої освіти, де викладачі мають стати її головними архітекторами, а знання – основою суспільної стійкості та розвитку.

Попри значний прогрес, освітня архітектура України залишається незавершеним проектом. Серед ключових проблем: нерівність доступу (територіальна, цифрова, соціальна), кадрове виснаження, розрив між реформаторським дизайном і практикою, ризик фрагментації екосистеми без єдиного бачення. На наше переконання реформи мають бути засновані на екосистемах і враховувати епістемологічну цілісність (Biesta), онтологічне формування (Barnett) та політичний контекст (Marginson). Університет має залишатися простором знань, критики та формування предметів, а не інфраструктурою для оптимізації навчання та отримання навичок.

Література:

1. Biesta G. *Good Education in an Age of Measurement: Ethics, Politics, Democracy*. London: Paradigm. 2010.
2. Biesta G. *The Beautiful Risk of Education*. Boulder: Paradigm. 2014.
3. Castells M. Universities as dynamic systems of contradictory functions. In J. Muller et al. (Eds.), *Challenges of Globalisation: South African Debates with Manuel Castells*, 2001. Pp. 206–223.

4. Marginson S. Higher Education and the Common Good. Melbourne: Melbourne University Press. 2016.

5. Porter M. E. Location, competition, and economic development: Local clusters in a global economy. *Economic Development Quarterly*, 14(1), 2000. 15-34. <https://doi.org/10.1177/089124240001400105>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-606-8-50>

ECOLOGICAL INNOVATION MANAGEMENT ON THE INTERNATIONAL LEVEL

Khyzhniakova Nadiia

PhD in Economics, Associated Professor

Department of Documentary Communications and Management

Rivne State University of Humanities

Rivne, Ukraine

Modern trends in the development of environmental management and protection in all countries of the world need innovative decision making and use of technologies in the sphere of "profitable ecology" (or "green" technologies) simultaneously satisfying the interests of producers, consumers and society, that is allowing to obtain a positive ecological, economic and social effect [1].

Ecological innovations include a coordinated set of modifications or new decisions for products (goods or services), processes, market approach and organizational structure leading to a company's image and competitiveness. This approach can help enterprises access new and expanding markets, increase productivity, attract new investment into the business and increase profitability [2].

The types of economic activity that are prioritized for the implementation of the mentioned technologies include, in particular, agriculture, forestry and the development of ecological infrastructure, energy generation and energy supply, industry, waste management, construction and housing, transport, water management, fishery, tourism [3].

According to the recommendations of UNEP experts and the world's leading experts in the field of environmental management, the following innovative decisions can be identified for priority types of economic activity: 1) agriculture: efficient use of water; wide use of organic fertilizers; complex control over pests, limiting the use of chemical plant protection agents; development of organic agriculture; cultivation of energy crops; 2) forestry

and development of ecological infrastructure: reproduction and protection of forests; increase in areas covered by forests; increasing the productivity of forests; increasing the number and area of objects and territories of the nature reserve fund; protection of natural landscapes and biological diversity; 3) energy generation and energy supply: use of renewable energy sources and technologies with reduced carbon emissions; diversification of fuel and energy resources, increased use of domestic, primarily local, resources; diversification of importers of fuel and energy resources; saving energy resources during energy production and energy during energy supply; 4) industry: increasing energy efficiency; reduction of harmful emissions and waste; 5) waste management: prevention of waste generation; reuse of materials; obtaining energy from waste; safe disposal of waste; 6) construction and housing: increasing the energy efficiency of new and existing buildings and structures; 7) transport: use of energy-efficient types of transport; use of fuel with low carbon emissions; transition to more environmentally efficient modes of transport; 8) water management: improvement of water purification and water consumption systems; saving water; improvement of used water purification technologies; 9) fishery: reduction of fish catch, prevention of fish resources; replacement of vessels; 10) tourism: development of rural and ecological tourism.

In agriculture, the level of agricultural development and the level of land plowing, as well as the level of use of mineral fertilizers, need to be regulated. Preference should be given to the wide application of organic fertilizers, which will contribute to the restoration of humus.

As for organic farming, the number of enterprises that grow organic products is constantly growing in the world. Worldwide, there are 22 countries with an organic share of total agricultural lands of 10% or more in 2023. Liechtenstein has the highest share at 44.6%. Austria obtains the second place with 27.3% and Uruguay is the third in the world with 25.4%. In European Union 14 countries have an organic farmland share of at least 10%. Austria (27.3%) has surpassed the 25% mark. EU average level of organic farming lands reached 11% of total agricultural land in 2023. Organic farmland occupied 98.9 million hectares in the world in 2023. That is 2.6% (2.5 million) more than in 2022. 2.1% of the world's farmland is organic. Largest increases there were in Uruguay, China and Spain [4].

As for forests, priority should be given to the growth of forest cover in the territory, as well as wood harvesting, mainly when felling for the formation and improvement of forests. The area of forest regeneration should exceed the area of felling for main use, preferably not less than twice. It is also worth limiting forest losses due to unauthorized use. Special attention should be paid to the protection of evergreen tropical forests supplying oxygen for the entire planet.

As for the nature reserve fund, the aim of this activity is to increase the share of nature reserve territories and to reserve the biological diversity. In addition, it is necessary to create a network of ecological corridors that will ensure the migration of animals between the objects of the nature reserve fund.

Energy generation and energy supply are represented by the production and supply of electric and thermal energy, as well as the production and sale of fuel and energy resources. A positive shift in this area can be considered the increase in electricity production by hydroelectric power plants and especially the emergence of alternative types of power plants (wind and solar), which are safe for the environment and economically profitable due to the introduction of a "green" electricity tariff.

Solar power generation needs effective energy storage systems to ensure a stable and reliable energy supply. Innovations such as advanced battery technologies, including lithium-ion batteries and flow batteries, have greatly improved the storage capacity and efficiency of solar energy systems. These storage solutions enable the capture and storage of excess solar energy during peak production periods, which can then be utilized during periods of low or no sunlight [5].

An important direction in the development of alternative energy should be considered the introduction of wind power plants and small-capacity solar collectors into domestic serial production, allows each state to get new jobs and facilitate access to this technology for owners, primarily of private houses, as well as apartment buildings.

The use of organic materials in thermal energy is also promising, but it is worth noting that a balance must be maintained between the formation of organic energy carriers and their use, because otherwise the destruction of forests will be observed for the use of wood as a raw material for the generation of thermal energy. In this regard, the cultivation of energy crops seems very promising.

As for waste management, an increase in the rate of waste utilization and a decrease in the rate of removal to places of unorganized storage are positive in this area. Prevention of waste generation and disposal of existing waste is also of great importance. The accumulation of hazardous waste should be as small as possible, and the use of technologies for their disposal should be as wide as possible.

As for transport, the transportation of goods over long distances is carried out by less expensive and more environmentally friendly modes of transport – railway and pipeline. At the same time, the global trend is the increase in vehicle mileage when transporting goods, indicating, on the one hand, a fuller use of the possibilities of road transport, and on the other hand, an increase in environmental pollution: air, soil in the roadside lane, as well as groundwater.

Therefore, road transport is more mobile and convenient, but the expansion of its use leads to wear and tear of roads and an increase in environmental pollution. Thus, in the transport sector, the expansion of the use of environmentally safe transport remains relevant: railway and pipeline – for freight transport, and railway and electric transport (tram, trolleybus, metro) – for passenger transport. Arrangement of parking lots at the entrance to cities to intercept motor vehicles, arrangement of bicycle paths inside cities and use of electric vehicles are also relevant.

The low level of water losses can be considered positive in water supply, as well as a significant excess of the volume of circulating and repeated water supply over the volume of fresh water intake. As for water drainage, it is worth introducing new highly effective technologies for saving water and cleaning it with the aim to increase the level of environmental safety.

The development of ecological tourism will contribute both to the increase of the ecological culture of the population and to the growth of income from the implementation of tourist activities. A mandatory requirement for its development is the prevention of damage to the recreational potential and natural capital. A prerequisite for the development of ecological tourism is the increase in the number and area of objects of the nature reserve fund. The development of rural and ecological tourism is interconnected, since the availability of nearby places of residence in the form of agrarian estates greatly contributes to the implementation of hiking, horseback and bicycle trips.

Thus, the world is gradually adopting and implementing innovative solutions that allow the development of environmentally safe and energy-efficient technologies in various types of economic activity. At the same time, the development of innovative activities in the field of nature management and environmental protection is carried out rather unevenly, and in many countries there are significant reserves for improvement in comparison with the developed countries of the world. In order to increase the pace of innovative development in this area, it is necessary to create an organizational and economic mechanism that would facilitate the application of such technologies at both the state and local levels. This will make it possible to gradually build an ecologically oriented society and ensure the sustainable development of territories on a global scale.

References:

1. Paipa-Sanabria E.G., Montoya D.G., Hernandez J.C. Understanding Eco-Innovation: A Critical Examination of Theories and Tools for Achieving Societal Sustainability. *Journal of Sustainability Research*. 2025. Iss. 7(1): e250013. <https://doi.org/10.20900/jsr20250013>
2. Eco-Innovation. <https://www.unep.org/eco-innovation>

3. Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication. *Summarizing Report for Representatives of Power Structures*. UNEP. <https://www.unep.org/topics/finance-and-economic-transformations>

4. The World of Organic Agriculture 2025. *Statistics and Emerging Trends*. Research Institute of Organic Agriculture, Frick, Switzerland. <https://www.organic-world.net/yearbook/yearbook-2025.html>

5. The Future of Solar Energy: Trends and Innovations. <https://cloverenergysystems.com/the-future-of-solar-energy-trends-and-innovations/>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-606-8-51>

ПРОБЛЕМАТИКА ПІДГОТОВКИ АРХІВІСТІВ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ ЯК ПРЕДМЕТ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Черніговець Тетяна Іванівна

кандидат педагогічних наук,

доцент кафедри документальних комунікацій та менеджменту,

Рівненський державний гуманітарний університет

м. Рівне, Україна

Актуальність нашого дослідження визначається необхідністю запровадження нових підходів щодо збереження документальної історико-культурної спадщини України в умовах війни, яка зберігається в державних архівних установах. Цей факт обумовлює оптимізацію професійної підготовки нового покоління архівістів у закладах вищої освіти (бакалаврського та магістерського рівнів). На думку В. Бездрабко «...наразі архів потребує фахівця, котрий би володів універсальними гуманітарними, природничо-технічними, соціально-економічними чи управлінськими знаннями і був готовий ініціативно реагувати на неминучі виклики сучасності...[3, с. 62].

Потребу в ній підтверджують: Закон України «Про національний архівний фонд та архівні установи» (1993р.), Стратегія захисту документальної спадщини як запорука збереження національної ідентичності та державності на період до 2027 р. (схвалено розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24 грудня 2024 р. № 1349-р.) та Програма оцифрування архівних інформаційних ресурсів

на 2026–2030 роки (затверджена Наказом Державної архівної служби України від 30 грудня 2025 р. № 198-НОД).

У відповідь на вимоги часу щодо архівної освіти вітчизняні науковці активно досліджують означену проблему. Відзначимо роботи відомих фахівців: В. Бедрако, І. Довжука, Л. Доскіч, Н. Климової, І. Матяш, М. Палієнко, Л. Прокопенко, Ю. Прилепішевої.

Проаналізуємо нинішню практику підготовки архівістів в Україні. Наразі вона реалізується кафедрами ЗВО у відповідності з вищеназваними документами, які обумовлюють зростання вимог до професійних компетенцій як працюючих фахівців, так і майбутніх, що здобувають освіту у закладах вищої освіти за спеціальністю 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (та її правонаступниці В 13 «Бібліотечна, інформаційна та архівна справа»). В межах названих спеціальностей фахівців з документознавства, інформаційної, бібліотечної та архівної справи готують за освітніми програмами:

а) «Документознавство та інформаційна діяльність» (*Рівненський державний гуманітарний університет, Донецький національний університет ім. Василя Стуса, Державний університет інформаційно-комунікаційних технологій*); б) «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа» (*НУ «Острозька академія»*); в) «Архівістика, документаційна та інформаційна діяльність» (*Національний університет ім. Тараса Шевченка, Волинський національний університет ім. Лесі Українки*); г) «Соціальні комунікації та інформаційна діяльність» (*Львівська політехніка*); д) «Інформаційна діяльність та медіакомунікації» (*Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв*);

Викладене вище свідчить, що в Україні у ЗВО відсутні спеціальні освітні програми підготовки фахівців з архівознавства. Виключенням є програма Національного університету ім. Тараса Шевченка, що реалізується на кафедрі архівознавства та спеціальних галузей історичної науки історичного факультету.

Це єдина кафедра в Україні з давніми традиціями підготовки архівістів-професіоналів різних поколінь (з 1944 р.).

Отже, кадрова проблема в архівній справі завжди була актуальною, тому неодноразово ставала предметом наукових досліджень та обговорень на наукових форумах різних рівнів. Роль фахової освіти у професійній діяльності архівістів підкреслена в Законі України «Про національний архівний фонд та архівні установи» (1994 р.). У статті 38 наголошено, що «Професійною діяльністю в архівних установах можуть займатися громадяни, які мають відповідну освіту» [1].

Цікавими для нас є дослідження архівної освіти, які представлені у ряді статей відомої науковиці В. Бездрако. В них авторка висвітлює питання: а) підготовки наукових кадрів із документознавства в Україні у

відповідності з викликами часу; б) формування двох моделей архівної освіти: історико-архівної та соціокомунікаційної у контексті традицій та інноваційних тенденцій формування архівістів нового покоління; в) розкриття сутність архіву як соціальної інституції; г) нормативно-правового регулювання розвитку архівної освіти в Україні [2 ; 3].

В роботах М. Палієнко розкривається історія розвитку архівної освіти в Україні і на міжнародному рівні, подається сучасний образ архівіста, який має бути добре обізнаними з інформаційними технологіями [6, с. 18].

Звернення до статей І. Довжука дозволило нам поглибити знання з питань: інтегративної моделі сучасної архівної освіти у розрізі загальноєвропейських тенденцій, цифровізації архівних процесів, що орієнтують на технологічний підхід у викладанні архівознавчих дисциплін нашої освітньої програми, поєднуючи теоретичне навчання з практичним в умовах архіву [4].

Дослідження Л. Прокопенко та Л. Доскіч висвітлюють міжнародні концепції архівної освіти. Зокрема, Л. Прокопенко представила аналіз освітніх проєктів міжнародних архівних організацій, що дозволяє оптимізувати процес навчання з архівознавства наших здобувачів освіти [8]. У цьому контексті корисним є звернення до статті Л. Доскіч, у якій авторка висвітлює ініціативи Міжнародної ради архівів щодо навчання та професійного розвитку майбутніх архівістів, які будуть готовими до викликів інформаційного суспільства [5].

Отже, підсумовуючи результати нашого дослідження, відзначаємо, що архівна освіта (національна та міжнародна) є вагомим чинником удосконалення професійної діяльності архівістів та архівних установ України на сучасному етапі в умовах війни. Відповідно цікавими для випускових кафедр є наукові розвідки українських авторів щодо запровадження інноваційних підходів в систему професійної підготовки майбутніх архівістів за означеними Освітніми програмами у ЗВО.

Література:

1. Про Національний архівний фонд та архівні установи : Закон України. від 24 грудня 1993 р. № 3815-ХІІ URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3814-12#Text>

2. Бездрабко В. Архівна освіта в Україні: традиції й тенденції. *Український історичний журнал*. 2017. № 3. С. 129–147.

3. Бездрабко В. Архів, архівіст, архівна культура: ідея, метафора, постання майбутнього образу. *Архіви України*. 2019. № 2(319). С. 42 – 66.

4. Довжук І. Деякі питання архівної освіти у розрізі загальноєвропейських тенденцій освіти. Актуальні проблеми професійної підготовки за спеціальністю 029 Інформаційна, бібліотечна

та архівна справа: 3б. тез Всеукр. наук.-практ. конф. (17 лист. 2022) / укл. Т. Сидоренко, К. Климова та ін. Київ: Державний університет телекомунікацій, 2022. 85 с.

5. Доскіч Л. Ініціативи Міжнародної ради архівів у сфері навчання та професійного розвитку. *Вісник книжкової палати*. 2025. № 3. С. 29 – 34.

6. Палієнко М. Архівна практика у цифрову епоху : інноваційний досвід. *Архіви України*. 2020. № 4. С. 217–231.

7. Палієнко М. Образ архівіста крізь призму викликів часу і тенденцій розвитку архівної освіти в Україні та світі. *Архіви України*. Вип. 4 (341). 2024. С. 8 – 33.

8. Прокопенко Л. Освітні проекти міжнародних архівних організацій у контексті Програми навчання впродовж життя. *Архіви – наука – суспільство: шляхи взаємодії : матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (21–22 трав. 2015 р.) / Держ. архів. служба України, Укр. НДІ архів. справи та документознавства, каф. архівознавства та спец. галузей іст. науки нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, Спілка архівістів України ; редкол.: Г. І. Калінічева (голова) [та ін.]. Київ, 2015. 194 с.*

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-606-8-52>

ЄВРОПЕЙСЬКА ІНТЕГРАЦІЯ ТА МАКРОФІНАНСОВА СТАБІЛЬНІСТЬ: СТРАТЕГІЧНА РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Шкода Олексій Віталійович

здобувач ступеня PhD,

Рівненський державний гуманітарний університет

м. Рівне, Україна

Паламарчук Оксана Степанівна

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри економіки та управління бізнесом

Рівненський державний гуманітарний університет

м. Рівне, Україна

Забезпечення макрофінансової стабільності є ключовою умовою європейської інтеграції України, оскільки виходить за межі простого виконання формальних критеріїв ЄС й охоплює здатність фінансової системи поглинати внутрішні та зовнішні шоки й зберігати інвестиційну

привабливість. На тлі триваючої повномасштабної війни Національний банк України адаптувався до європейської парадигми та виконує комплекс монетарних, валютних і регуляторних функцій, які поступово зближуються з нормами ЄС. У цьому контексті теоретичним підґрунтям ролі центрального банку в процесі інтеграції до ЄС є досвід інституційної конвергенції країн Центральної та Східної Європи з Європейським Союзом. Цей досвід передбачав значну незалежність центральних банків, запровадження інфляційного таргетування, розвиток ризик-орієнтованого банківського нагляду та впровадження макропруденційної політики для обмеження системних ризиків.

Звіти про конвергенцію Європейського центрального банку підтверджують, що для подальшої інтеграції до європейської фінансової системи важливо узгодити як інституційний статус національних центральних банків, так і функції та наявний у їхньому розпорядженні інструментарій із тими, які застосовує ЄЦБ [2]. Для України цей процес ускладнюється тим, що в нинішніх умовах повномасштабної війни НБУ змушений реагувати на нові виклики війни, водночас поступово зближуючись із підходами ЄС.

Еволюція монетарної політики НБУ демонструє її поступове зближення з європейською моделлю. Перехід до інфляційного таргетування у 2015 році та відмова від тривалої практики фіксованого обмінного курсу стали важливими етапами інституційної модернізації [1]. Згодом НБУ створив сучасну рамку монетарної політики, яка включає середньострокове інфляційне таргетування, прогнозування, аналітичні моделі, комунікацію з питань монетарної політики, звітність та інші елементи. Повномасштабна війна зумовила тимчасові зміни цієї рамки через запровадження режиму фіксованого обмінного курсу, посилення адміністративних обмежень і різке підвищення облікової ставки. Водночас із 2023 року НБУ розпочав послідовне повернення до рамки монетарної політики з орієнтацією на класичну ціль інфляції та гнучкіший режим валютного курсу, де річна цільова інфляція НБУ на рівні 5% залишається основним номінальним якорем як для країни, так і в контексті поступового зближення з європейським підходом.

Важливе значення має модернізація аналітичного забезпечення ухвалення рішень у сфері монетарної політики. Оновлення прогнозних моделей інфляції, розробка та впровадження систем аналізу і сценарної оцінки шоків дають змогу краще наблизитися до практики ЄЦБ та центральних банків країн-членів ЄС, які ухвалюють рішення у сфері монетарної політики на основі аналізу широкого кола чинників: інфляції, потенційного випуску та розриву процентної ставки, а також очікувань економічних агентів [2].

В умовах повномасштабної війни валютна політика НБУ була важливим інструментом забезпечення макрофінансової стабільності. На початковому етапі повномасштабної війни НБУ утримував стабільний валютний курс. Це допомогло стримати панічні девальваційні очікування на валютному ринку, зменшити тиск на зростання інфляції та підвищити довіру економічних агентів і стійкість банківської системи. Проте в довгостроковій перспективі такий режим не відповідав би логіці інтеграції до ЄС, яка передбачає більшу роль ринкового формування валютного курсу. Саме тому перехід до режиму керованої гнучкості став ключовим кроком у наближенні валютної політики НБУ до майбутніх умов економічної конвергенції [1].

Система банківського нагляду також зазнала суттєвих змін. Протягом останнього десятиліття НБУ послідовно посилював ризик-орієнтований підхід і підвищував вимоги до структури управління, капіталізації та прозорості банків. Оцінка якості активів, стрес-тестування та оцінка достатності капіталу стали важливими елементами забезпечення стійкості банківської системи. Ця система функціонувала й під час війни. Результати останнього циклу оцінювання свідчать про достатній запас міцності банків. Водночас триває процес узгодження національного банківського законодавства з правовими нормами та регуляторними вимогами ЄС, передусім у сферах капіталу, ліквідності, управління ризиками та звітності [2]. Попри позитивні зміни, НБУ також потрібно буде посилити свою інституційну спроможність, удосконалити інструменти раннього втручання та активізувати співпрацю з європейськими регуляторними органами, щоб наблизитися до європейської моделі нагляду.

Рамка фінансової стабільності, розроблена НБУ, також загалом відповідає сучасній парадигмі макропруденційного регулювання в Європі. Регулярний моніторинг системних ризиків, періодична звітність щодо фінансової стабільності, підготовка кризових сценаріїв і розробка рекомендацій для органів влади та учасників ринку відображають сучасну аналітичну парадигму. НБУ поступово формує власну систему індикаторів фінансового стресу, інструментів оцінки кредитних ризиків і аналізу фінансового циклу, а також засобів протидії надмірному розвитку окремих сегментів кредитування. Однак війна поставила перед макропруденційною політикою нові виклики: необхідність поєднати підтримку кредитування реального сектору економіки з потребою уникнути накопичення ризиків, які можуть реалізуватися після війни. З огляду на європейський вектор НБУ має поступово адаптувати макропруденційні інструменти до стандартів ЄС, що включає розширення застосування буферів капіталу та посилення міжвідомчої координації.

Повномасштабна війна суттєво змінила структурний характер ризиків для макрофінансової стабільності України. Зросла залежність фіскальної та зовнішньої рівноваги від зовнішньої фінансової допомоги, платіжний баланс став більш вразливим до коливань експорту та імпорту, а невизначеність щодо масштабів і тривалості повоєнної відбудови ускладнює стратегічне планування. За таких умов НБУ повинен враховувати ризики затримок зовнішнього фінансування, підтримувати ліквідність банківської системи та адаптувати свою стратегію до високого рівня невизначеності. Водночас активна співпраця з міжнародними фінансовими інституціями та їх технічна допомога також є додатковими чинниками інституційного зближення з вимогами ЄС.

Огляд практика НБУ в їх нинішньому стані дає підстави припускати наявність позитивної динаміки у сфері інституційної незалежності, орієнтації монетарної політики НБУ на цінову стабільність, формування макропруденційного регулювання та прозорості монетарної політики. Крім того, активніше залучення до європейського фінансового простору вимагатиме подальшого прогресу в правовому регулюванні відносин між НБУ та державою, захисту НБУ від політичного тиску, а також подальшої гармонізації законодавства НБУ у сферах банківського регулювання, платіжних систем і захисту прав споживачів фінансових послуг.

Фактично, зміцнення позицій НБУ як однієї з головних інституцій макрофінансової стабільності має відбуватися за кількома напрямками, насамперед через збереження пріоритету інфляційної цілі як номінального якоря монетарної політики, подальше зменшення залежності монетарної політики від адміністративних обмежень, поглиблення ризик-орієнтованого нагляду, інституціоналізацію макропруденційного мандата НБУ та системну гармонізацію фінансового законодавства з правовими нормами та регуляторними вимогами ЄС. Комбіноване застосування цих заходів має сприяти послідовному досягненню європейських стандартів при збереженні здатності центрального банку належним чином реагувати на умови воєнної економіки країни.

Отже, поточний вектор розвитку НБУ свідчить про те, що системна адаптація політики та інструментів центрального банку до вимог і стандартів ЄС є вирішальним чинником зміцнення макрофінансової стабільності України. У цьому контексті війна, безумовно, ускладнила виконання цього завдання, але водночас сприяла прискоренню інституційних змін, подальшому розвитку міжнародної співпраці НБУ та зростанню значення якості його монетарної політики, регулювання і нагляду для успішної євроінтеграції України.

Література:

1. National Bank of Ukraine Monetary Policy Guidelines for years 2016.
URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_v11_17_08_2015_ENG.pdf
2. Convergence Report – European Central Bank. URL:
<https://www.ecb.europa.eu/press/other-publications/convergence/html/index.en.html>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-606-8-53>

ІНСТИТУЦІЙНІ МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМИ ПАРКАМИ: ДОСВІД США ДЛЯ УКРАЇНИ

Шушаріна Вікторія Сергіївна

*здобувачка першого (магістерського) рівня вищої освіти,
кафедри документальних комунікацій та менеджменту
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Микитин Тарас Миронович

*доктор економічних наук, завідувач
кафедри документальних комунікацій та менеджменту
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

У XXI столітті захист природи розглядається як одна із стратегій сталого розвитку всієї планети. Головним завданням виступає розуміння, що потрібно навчитися берегти довкілля так, щоб це приносило користь економіці держави та людям, не вичерпуючи природні ресурси в майбутньому. Питання ефективного менеджменту заповідних територій та інтеграції екологічних стандартів у державну політику займалися як зарубіжні, так і вітчизняні науковці, такі як О. Дребот, М. Височанська, Л. Безручко, Р. Селларс, а також фахівці Служби національних парків США. Вивчення американської моделі управління національними парками допоможе Україні створити систему, де природа буде захищена, а заповідні території стануть основою для стабільного розвитку громад.

Досвід саме США є еталонним, тому що саме в цій країні у 1872 році був створений перший у світі національний парк – Єллоустоун, що заклало фундамент заповідної справи для всього світу. У сполучених Штатах

Америку управління цією системою здійснюється за допомогою Служби Національних Парків (NPS) – агентство федерального уряду, що опікується національними пам'ятками та історичним багатством країни [3, 6].

Масштаб діяльності NPS просто вражає: система об'єднує понад 420 об'єктів, які щороку приймають близько 320 мільйонів відвідувачів, що свідчить про високу інституційну спроможність системи. Ефективність роботи забезпечує професійна команда, яка налічує приблизно 20000 постійних та сезонних працівників. Важливою особливістю є потужна підтримка громадського сектору: щорічно понад 280000 волонтерів інвестують свій час у збереження природної спадщини [2, 7].

Кожен національний парк в США має свої власні правила, проте всі однаково відкриті для відвідувачів. Туристичні візити сприяють економічному розвитку місцевих громад через екскурсії, виставки (де дозволені кемпінги, альпінізм та риболовля) [1]. З метою залучення інвестицій NPS активно використовує концесійні угоди. NPS пропонує широкий спектр розважальних та освітніх програм та заходів для відвідувачів, зокрема молоді. Співробітники NPS допомагають жителям місцевих громад у збереженні їхньої історії, відродженні громад, збереженні місцевих традицій та створення можливостей для відпочинку [2]. Важливою складовою є Паркова поліція США, яка забезпечує правопорядок на федеральному рівні. Американська модель базується на принципі «Єдиного вікна» та гнучкому функціональному застосуванні [5].

В Україні створено 56 національних природних парків, які займають площу 1399161 га. Українська модель управління національними парками (НПП) історично формувалася під впливом відомчого підходу. Це в свою чергу призвело до того, що парки підпорядковувались різним структурам – від Міндовкілля до Дерлісагенства, що часто призводить до конфлікту інтересів між збереженням природи та господарським використанням земель. Проблеми з об'єднанням земель різних власників та обмеження правоохоронної функції персоналу залишаються основними викликами для української моделі, що потребує законодавчого зміцнення за зразком американської Organic Act [8, 10].

Порівняльна характеристика моделі управління національними парками США та України

Параметр порівняння	Американська модель	Українська модель
Орган управління	Єдина Служба національних парків (МВС США)[6]	Розпорошено: Міндовкілля, Держлісагентство, МОН, ДУС тощо. [9, ст.42-45]
Законодавче підґрунтя	Organic Act (1916), General Authorities Act[6]	Закон «Про ПЗФ України», Земельний кодекс [8]
Земельна власність	Переважно федеральна власність на всю територію[5]	Поєднання земель у постійному користуванні та «чужих» власників [8]
Функціональне застосування	Гнучке (Management Zones), орієнтоване на досвід відвідувача[5]	Жорстке (4 зони), часто не відповідає реальним ландшафтам [10, ст.112-115]
Фінансування	Федеральний бюджет + концесії + висока частка власних доходів[7, ст.54-58]	Переважно державний бюджет + мінімальні власні надходження [9, ст. 42-45]
Статус персоналу	Федеральні службовці (рейнджери) з широкими повноваженнями[7, с.54-58]	Працівники бюджетних установ, обмежені правоохоронні функції [10, ст.112-115]
Участь громад	активна (волонтерство, партнерства)	обмежена / фрагментарна

Проведене дослідження дозволило порівняти моделі управління національними парками у Сполучених Штатах Америки та Україні й виявити їхні принципові відмінності. Встановлено, що американська модель характеризується високим рівнем централізації управління, чітким законодавчим забезпеченням, переважанням федеральної власності на природоохоронні території та ефективним поєднанням бюджетного фінансування з інструментами публічно-приватного партнерства. Важливими складовими її ефективності є інституційна спроможність Служби національних парків, широкі повноваження персоналу, а також активне залучення громадськості до процесів збереження природної та культурної спадщини.

Українська модель управління національними природними парками залишається фрагментованою, із розпорошенням управлінських функцій між різними органами влади, недостатньо врегульованими земельними відносинами та обмеженими можливостями для формування власних фінансових ресурсів. Це знижує ефективність функціонування парків і ускладнює досягнення балансу між природоохоронними та соціально-економічними цілями.

У контексті євроінтеграції та післявоєнного відновлення України необхідним є створення єдиного органу управління національними парками; завершення процесу передачі земель у постійне користування

адміністраціям парків; впровадження змішаної моделі фінансування із залученням концесійних механізмів; підвищення інституційного та соціального статусу персоналу із розширенням їхніх правоохоронних повноважень; а також активізацію участі місцевих громад у процесах управління.

Реалізація запропонованих заходів сприятиме трансформації національних природних парків України з переважно бюджетних установ у ефективні центри сталого розвитку, що забезпечуватимуть не лише збереження унікального біорізноманіття, а й формування додаткових економічних можливостей для регіонів. Адаптація кращих міжнародних практик, зокрема досвіду США, створить передумови для підвищення ефективності державної екологічної політики та інтеграції України до глобальної природоохоронної системи.

Література:

1. Conserve Fish, Go Fishing!. *National park service*. URL: <https://www.nps.gov/subjects/fishing/index.htm> (дата звернення: 01.04.2026).

2. Working With Communities. *National park service*. URL: <https://www.nps.gov/getinvolved/communities.htm> (дата звернення: 01.04.2026).

3. Управління національними парками США. *Офіційний портал Верховної Ради України*. URL: <https://infocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29491.pdf> (дата звернення: 01.04.2026).

5. U.S. Department of the Interior. *Management Policies 2006: The Guide to Managing the National Park System*. NPS Official Publication, 2006. URL: <https://www.nps.gov/orgs/1548/upload/ManagementPolicies2006.pdf> (дата звернення: 01.04.2026)

6. The Organic Act of 1916 (16 U.S.C. 1-4). *National park service*. URL: <https://www.nps.gov/grba/learn/management/organic-act-of-1916.htm> (дата звернення: 01.04.2026).

7. Sellars, R. W. *Preserving Nature in the National Parks: A History*. Yale University Press, 2009. (Фундаментальне дослідження еволюції управління парками США).

8. Закон України «Про природно-заповідний фонд України» від 16.06.1992 № 2456-ХІІ (з останніми змінами).

9. Дребот О. І., Височанська М. Я. *Система державного управління природно-заповідним фондом України: стан та перспективи розвитку*. Економіка природокористування і сталий розвиток, 2021. URL: https://re.gov.ua/re201104/re201104_205_DrebotOI.pdf (дата звернення: 01.04.2026)

10. Безручко Л. С. *Порівняльний аналіз систем охорони природи США та України в контексті сталого розвитку*. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, серія «Екологія», 2025.

СОЦІАЛЬНІ ІННОВАЦІЇ В КРЕАТИВНИХ ІНДУСТРІЯХ ЄС: ВІД ДИЗАЙНУ ПОСЛУГ ДО ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ СИСТЕМ¹

Юськів Богдан Миколайович

*доктор політичних наук, професор,
професор кафедра економіки та управління бізнесом,
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Соціальні інновації – один із ключових напрямів розвитку культурних і креативних індустрій (ККІ) Європейського Союзу. Якщо традиційно ККІ асоціюються з мистецтвом, дизайном чи медіа, то в сучасному розумінні їхня роль значно ширша: вони виступають інструментом вирішення складних суспільних проблем – бідності, соціальної ізоляції, нерівного доступу до публічних послуг. Дослідники Н. Боччелла та І. Салерно фіксують, що саме ці галузі дедалі активніше інтегруються в соціальні трансформації, поєднуючи дизайн, технології та громадянську участь [1].

Для розуміння логіки розвитку соціально-інноваційних компаній ми розрізняємо два поняття: *тенденції* та *напрями*. Тенденції – це великі зміни в суспільстві й економіці, що відбуваються незалежно від волі окремих організацій. Напрями – це конкретні відповіді на ці зміни: програми, ініціативи, інституційні рішення. Метафорично: тенденція – це вітер, а напрям – курс корабля, який капітан обирає з урахуванням цього вітру. У сфері соціальних інновацій ЄС у 2015–2025 роках виокремлюються чотири ключові тенденції: зростання запиту на нетрадиційні методи вирішення соціальних проблем (дизайн-мислення, системний дизайн); інтеграція мистецтва й культури в соціальні трансформації; збільшення кількості інклюзивних проєктів, що залучають маргіналізовані групи як активних учасників; розвиток громадських просторів для співтворчості – хабів, лабораторій, платформ, де громадяни й чиновники спільно шукають рішення. Згідно з Р. Мюррей, Дж. Коле-Гріс і Дж. Малган, значна частина найбільш творчої дії відбувається саме на межах між секторами – публічним, приватним і громадянським суспільством, – і саме там народжуються найефективніші соціальні інновації [2, с. 3].

¹ Дослідження було проведено в рамках модуля Жана Моне «Динамічні креативні індустрії: Розкриття потенціалу економіки ЄС та виклики для України» (№ 101172651 – ERASMUS-JMO-2024-HEI-TCH-RSCH).

Яскравим прикладом компанії, що відповідає на ці тенденції на системному рівні, є *Dark Matter Labs* (Лондон; darkmatterlabs.org). Заснована 2016 року архітектором і соціальним підприємцем Інді Джохаром, ця місієсорієнтована стратегічна дизайн-лабораторія виходить із нетривіальної ідеї: більшість соціальних проблем відтворюються через невидимі структури – закони, фінансові правила, організаційні норми та культурні очікування. Змінити лише симптоми недостатньо; потрібно змінювати ці приховані механізми, які компанія позначає терміном «темна матерія» суспільства – за аналогією з фізикою, де темна матерія невидима, але визначає структуру всесвіту. Мультидисциплінарна команда поєднує фахівців із права, фінансів, урбаністики та дизайну, що й дозволяє втручатися одночасно в кілька рівнів системи.

Конкретним прикладом такого підходу є проєкт *CircuLaw*, реалізований *Dark Matter Labs* спільно з муніципалітетом Амстердама. Дослідники зіткнулися з типовою інституційною проблемою: перехід до циркулярної економіки блокується не браком доброї волі, а складністю й непрозорістю правової системи – чиновники просто не знають, які інструменти вже є в чинному законодавстві. *CircuLaw* вирішує це через відкриту цифрову платформу (circulaw.nl): команда систематично аналізує нідерландське та європейське законодавство, витягує з нього застосовні інструменти для конкретних тематик (наприклад, дерев'яне будівництво чи циркулярні вітрові турбіни) і подає їх у зрозумілому форматі для практиків. Результат – не новий закон, а нова видимість тих можливостей, що вже існують. Це і є робота з «темною матерією»: не симптоматичне лікування, а переналаштування правових механізмів, що формують умови для всієї галузі [3].

Іншу модель соціальних інновацій представляє агенція *STBY* (Лондон / Амстердам; stby.eu). Заснована 2003 року, вона є однією з піонерів сервіс-дизайну в Європі. Якщо *Dark Matter Labs* трансформує системи «згори», змінюючи інституційні правила, то *STBY* діє через глибоке дослідження реального досвіду людей: виявляє невидимі потреби, залучає користувачів до співтворчості й перетворює знахідки на практичні інструменти для організацій і держави. Клієнти агенції охоплюють корпоративний та публічний сектор, НУО – серед партнерів *Nesta*, *Rockefeller Foundation*, *What Design Can Do* [4].

Найбільш резонансним підтвердженням проєктом *STBY* у сфері соціальних інновацій є *DIY Toolkit* («Development Impact and You»), розроблений у партнерстві з індійською агенцією *Quicksand* на замовлення *Nesta* та *Rockefeller Foundation* (2013–2014). Завдання полягало в тому, щоб дати практикам у сфері міжнародного розвитку прості, перевірені інструменти для генерації та впровадження

соціальних інновацій – без надмірного теоретизування. STBY та Quicksand відібрали, протестували й оформили 30 інструментів, кожен із яких супроводжується описом, шаблоном для завантаження та відеоінструкцією. Тестування проводилось у 30 організаціях на чотирьох континентах. У перший рік після запуску набір переглянули понад 300 000 разів у більш ніж 165 країнах; його перекладено на 10 мов, зокрема з арабською та мандаринською. Сьогодні DIY Toolkit підтримується STBY та Quicksand як відкритий ресурс [5].

Разом наведені приклади окреслюють важливе розрізнення: соціальні інновації в ККІ діють на двох рівнях. *Системний рівень* (Dark Matter Labs) – це зміна інституційних правил, фінансових механізмів і правових рамок, що відтворюють соціальні проблеми. *Партисипативний рівень* (STBY) – це залучення самих громадян до розробки рішень через методи дизайн-досліджень і співтворчості. Обидва рівні необхідні й взаємодоповнювальні. Без системних змін найкращі локальні ініціативи наштовхуються на структурні бар'єри. Без залучення громадян системні рішення часто не відповідають реальним потребам і не мають суспільної підтримки. Поєднання трансформації невидимих структур із включенням людей у процес – це і є головний урок, який пропонує досвід соціально-інноваційних компаній ЄС.

Значення для України. Повоєнне відновлення потребує не лише фізичної відбудови, а й переосмислення соціальних механізмів, багато з яких не працювали ефективно ще до 2022 року. Масове внутрішнє переміщення, руйнування спільнот, зростання соціальної вразливості – це виклики, для яких традиційні інструменти є недостатніми. Досвід Dark Matter Labs і STBY демонструє: дизайн і креативність – це не доповнення до «справжньої» роботи, а повноцінний інструмент соціальних змін. Підходи цих компаній – системне картографування інституційних структур, партисипативне прототипування, команди на перетині дизайну й права – Україна може адаптувати до свого контексту. Відновлення, яке поєднає інфраструктурні зміни з інституційними і зробить громадян його учасниками, має шанс стати справжньою трансформацією.

Література:

1. Boccella N., Salerno I. Creative Economy, Cultural Industries and Local Development. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*. 2016. Vol. 223. P. 291–296. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.370>.
2. Murray R., Caulier-Grice J., Mulgan G. *The Open Book of Social Innovation*. London : NESTA / The Young Foundation, 2010. 222 p. URL: <https://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/10/The-Open-Book-of-Social-Innovation.pdf>

3. Dark Matter Labs. CircuLaw – using existing laws and regulations to accelerate the transition to a circular economy. *Provocations by Dark Matter Labs*. 2023. URL: <https://darkmatterlabs.org/initiatives/circulaw>.

4. STBY. About STBY. URL: <https://www.stby.eu/about/>

5. STBY. Quicksand. DIY Toolkit – Development Impact & You. Nesta / Rockefeller Foundation, 2014. URL: <https://diy-toolkit.org>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-606-8-55>

DATA-DRIVEN УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ЕКОСИСТЕМАМИ У ЦИФРОВОМУ БІЗНЕСІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ВИКЛИКІВ

Юхименко-Назарук Ірина Анатоліївна

*доктор економічних наук, професор, професор кафедри
документальних комунікацій та менеджменту, декан факультету
документальних комунікацій, менеджменту, технологій та фізики,
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Будзін Дмитро Вікторович

*здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедра документальних комунікацій та менеджменту,
Рівненський державний гуманітарний університет
м. Рівне, Україна*

Актуальність теми зумовлена тим, що сучасна логістика функціонує вже не в середовищі поодиноких збоїв, а в режимі майже безперервної турбулентності, де воєнні конфлікти, санкційні режими, атаки на критичну інфраструктуру, дефіцит пропускнуої спроможності транспортних вузлів і регуляторна фрагментація нашаровуються один на один. У такій ситуації традиційна модель управління логістикою, побудована переважно на мінімізації витрат і локальній оптимізації маршруту, втрачає достатність. Світовий банк у доповіді *Connecting to Compete 2023* прямо наголошує, що розуміння логістичної результативності та її детермінант є «важливішим, ніж будь-коли», а нове покоління індикаторів уже спирається на великі масиви даних відстеження реальних переміщень вантажів [4, с. 7; 4, с. 16-17]. UNCTAD, своєю чергою, показує, що війна в Україні, криза в Червоному морі та обмеження в Панамському каналі змінили конфігурацію

морської торгівлі, збільшили довжину маршрутів і підвищили вразливість глобальних ланцюгів постачання [5, с. 24-25]. Отже, у центрі уваги сьогодні має бути не просто логістичний ланцюг, а логістична екосистема як мережа взаємозалежних цифрових і фізичних акторів, керованих даними.

Логістична екосистема у цифровому бізнесі є ширшою за класичний supply chain. Вона охоплює маркетплейси, виробників, 3PL/4PL-операторів, складські мережі, фінтех-рішення, митні та контрольні органи, страхові сервіси, платформи електронного документообігу, системи трекінгу та аналітичні модулі. Її результативність визначається не лише фізичним рухом товару, а й швидкістю, повнотою, сумісністю та надійністю даних, які супроводжують цей рух. Саме тому в європейському регуляторному полі дедалі більшу вагу мають ініціативи, спрямовані не на окреме вдосконалення перевезення, а на формування середовища довіреного обміну даними. Європейська Комісія визначає European Mobility Data Space як спільну технічну та управлінську рамку для усунення бар'єрів доступу до даних і забезпечення їхньої інтероперабельності [6]. Аналогічно eFTI формує правову основу для електронного обміну регуляторною інформацією щодо вантажних перевезень, переводячи документообіг із паперової логіки в логіку сертифікованих платформ і стандартизованих наборів даних [6]. У цьому контексті data-driven управління слід розуміти як управління не лише потоками товарів, а й архітектурою даних, на якій тримається координація всієї екосистеми.

Ключова теза полягає в тому, що в умовах глобальних соціально-політичних викликів дані стають не допоміжним ресурсом логістики, а її базовою інфраструктурою. Перевагу отримує не той суб'єкт, який має найдешевший маршрут, а той, хто раніше за інших виявляє ризик, точніше прогнозує відхилення та швидше перебудовує мережу виконання замовлення. У матеріалах Світового банку акцентовано, що для оцінки логістики вже недостатньо середнього часу доставки: критично важливими стають dwell time, dispersion of lead time, міжнародна з'єднаність і загальна надійність ланцюга [4, с. 16-17]. Емпіричні дослідження 2024 року підтверджують цю логіку: цифровізація ланцюгів постачання позитивно впливає на видимість і результативність ланцюга, а supply chain visibility виступає посередником між цифровізацією та стійкістю/ефективністю [3]. Інше дослідження показує, що саме visibility є фундаментальним ресурсом для цифрових можливостей, а цифрові технології істотно посилюють стійкість ланцюга у високотурбулентному середовищі [3]. Звідси випливає, що data-driven управління – це насамперед управління видимістю, а вже потім управління запасами, транспортом чи складом.

На цій основі доцільно виокремити три взаємопов'язані контури data-driven стійкості логістичної екосистеми. Перший – сенсорний, тобто здатність системи збирати релевантні дані майже в реальному часі: місцеположення, ETA, зміни попиту, доступність коридорів, завантаженість складів, статус документів, енергетичні та кіберризики. Другий – аналітичний, що передбачає перетворення потоку даних на сценарії рішень через прогнозування, цифрові двійники, control tower-підходи та оцінку вузьких місць. Третій – інституційний, який охоплює стандарти, правила доступу, довіру між учасниками, правові рамки електронного обміну та відповідальність за якість даних. OECD наголошує, що політика стійкості має орієнтуватися на результативність системи загалом і спиратися на evidence, моделювання та scenario testing, а не на ізольовані рішення [2]. UNCTAD також підкреслює значення технологій, даних, прогнозування попиту й систем раннього попередження для управління вузькими місцями глобальної торгівлі [5, с. 24–25]. Отже, стійкість екосистеми визначається не обсягом ресурсів, а швидкістю перетворення даних на узгоджену міжсуб'єктну дію.

У практичній площині це означає зміщення управлінського фокусу з оптимізації окремої операції на оркестрацію мережі рішень. Для цифрового бізнесу найбільшу цінність мають такі інструменти: предиктивне планування попиту з урахуванням соціально-політичних подій; динамічний вибір маршрутного портфеля замість фіксованого маршруту; мультимодальне переplanування на основі даних про затримки; risk-based allocation запасів; електронний документообіг, інтегрований із транспортними та складськими подіями; моделі пріоритетизації клієнтських сегментів у разі дефіциту пропускнуої спроможності. У ЄС eFTI прямо веде до середовища, де перевізник або оператор працює не з паперовим документом як статичним доказом, а з електронним набором структурованих даних, придатних до автоматичної перевірки й інтеграції [6]. В українському контексті важливим є запуск експериментального проєкту з e-ТТН у внутрішніх вантажних перевезеннях, адже він відкриває шлях до переходу від фрагментарної цифровізації до наскрізної простежуваності транспортної події [1]. Саме на цьому рівні інформаційне тертя починає зменшуватися так само відчутно, як і фізичне.

Для України ця тематика має подвійне значення – антикризове й інтеграційне. Війна різко підвищила потребу в гнучких логістичних конфігураціях, здатних працювати в умовах атак на інфраструктуру, релокації бізнесу, перебоїв з електроенергією та змін експортних коридорів. Водночас післявоєнне відновлення й зближення з європейським ринком потребуватимуть сумісності не лише

транспортної, а й цифрової інфраструктури. OECD зазначає, що цифрові технології можуть підвищувати продуктивність, стійкість і відновлення бізнесу в Україні, однак рівень цифрового проникнення серед МСП залишається нерівномірним: вебсайти мають близько 70 % великих і лише 30 % малих підприємств [2]. Тому data-driven логістика не може спиратися лише на великі платформи та операторів. Якщо малі перевізники, локальні склади, дистриб'ютори й сервісні підрядники не інтегровані в цифровий контур, екосистема залишається напівсліпою та вразливою.

Разом із тим основна проблема полягає не у відсутності окремих технологій, а в нерівномірності цифрової зрілості учасників. Українські дослідники слушно акцентують на бар'єрах, які стримують перехід до Smart Logistics: несумісність застарілих ІТ-систем, нестача фахівців з аналітики даних, кіберзагрози, регуляторна невизначеність, організаційний опір і висока вартість впровадження [2]. Так само підкреслюється, що цифрові технології в логістичних процесах забезпечують продуктивність і прозорість лише за умови їх системного, а не фрагментарного застосування [2]. Тому для цифрового бізнесу доцільно говорити про мінімальний поріг екосистемної цифрової участі: електронні документи, базова API-сумісність, GPS/ІoT-трекінг, стандартизовані довідники даних, кібергігієна, єдині правила винятків і dashboard для спільного бачення ризиків. Усе, що нижче цього порогу, створює «сліпі зони» в екосистемі, де відбуваються найдорожчі помилки – помилки запізненого рішення.

Отже, data-driven управління логістичними екосистемами у цифровому бізнесі слід розглядати як нову модель господарської координації, у якій конкурентна перевага виникає завдяки здатності зменшувати не лише транспортні, а й інформаційні затримки. За такої логіки стійкість є не побічним ефектом «добре налагодженої логістики», а прямим результатом якості даних, швидкості їх обробки, інтероперабельності платформ і зрілості механізмів спільного реагування. Для України пріоритетними напрямками є масштабування e-TTН, включення МСП у цифрові ланцюги постачання, запровадження стандартів обміну даними, розвиток control tower-рішень, інтеграція з європейськими рамками eFTI, а також перехід від реактивного до сценарного управління логістичними ризиками. Такий підхід дає змогу розглядати логістику не як допоміжну функцію бізнесу, а як критичну цифрову екосистему, від якої залежить стійкість підприємства, ринку й держави в умовах тривалих глобальних викликів.

Література:

1. Питання реалізації експериментального проекту з впровадження товарно-транспортної накладної в електронній формі у сфері внутрішніх вантажних перевезень: постанова від 30.05.2024 № 629. Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/629-2024-п> (дата звернення: 12.04.2026).
2. Підвищення стійкості шляхом прискорення цифрової трансформації бізнесу в Україні. С. 166. URL: <https://doi.org/10.1787/5d9e86a7-uk> (дата звернення: 01.04.2026).
3. Al Tera A., Alzubi A., Iyiola K. Supply chain digitalization and performance: a moderated mediation of supply chain visibility and supply chain survivability. Heliyon. 2024. Т. 10, № 4. С. e25584. URL: <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2024.e25584> (дата звернення: 12.04.2026).
4. Connecting to compete 2023: trade logistics in an uncertain global economy. Washington, DC : World Bank, 2023. 90 p. World Bank. URL: https://lpi.worldbank.org/sites/default/files/2023-04/LPI_2023_report.pdf (date of access: 02.04.2026).
5. Review of maritime transport 2024: navigating maritime chokepoints. Geneva : UNCTAD, 2024. 166 p. United Nations Conference on Trade and Development. URL: https://unctad.org/system/files/official-document/rmt2024_en.pdf (дата звернення: 02.04.2026).
6. The eFTI Regulation. European Commission. URL: https://transport.ec.europa.eu/transport-themes/logistics-and-multimodal-transport/efti-regulation_en (date of access: 12.04.2026).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-606-8-56>

ІНТЕГРАЦІЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ: ЕФЕКТИВНІСТЬ ТА РИЗИКИ

Юхименко-Назарук Ірина Анатоліївна
*доктор економічних наук, професор,
декан факультету менеджменту, економіки
і природничо-технологічної освіти,
Рівненський державний гуманітарний університет,
м. Рівне, Україна*

Цифровізація сьогодні виступає глобальним соціально-економічним трендом, що охоплює державне управління, економіку та науково-освітню сферу. Вона відкриває стратегічні можливості, серед яких

підвищення продуктивності праці та впровадження інновацій, водночас створюючи низку критичних ризиків, таких як кіберзагрози, цифрова нерівність та виклики академічної доброчесності.

Цифровізація визначається як інтеграція цифрових технологій у повсякденне життя шляхом оцифрування інформації та комп'ютеризації робочих процесів для забезпечення їхньої доступності. Головною метою цього процесу є цифрова трансформація існуючих та створення нових галузей економіки, що сприяє підвищенню ефективності, якості та зниженню вартості суспільної діяльності.

Цифровізація є провідним соціально-економічним трендом, який передбачає перехід до моделі «цифрової економіки» та експоненційне зростання використання інтелектуальних пристроїв [1].

Особлива увага приділяється трансформації вищої освіти, де диджиталізація стає не лише інструментом адаптації університетів у складних умовах, зокрема воєнного стану, а й фундаментом для їхнього сталого розвитку. У практичному вимірі дослідження висвітлюють використання хмарних обчислень, штучного інтелекту та спеціалізованих сервісів для автоматизації наукових досліджень і управлінських процесів.

Утім, цифрова трансформація вищої освіти не обмежується внутрішніми змінами університетів, а потребує інтеграції у ширші дослідницькі екосистеми. Саме в цьому контексті показовим є досвід Європейської хмари відкритої науки (EOSC).

EOSC – є амбітною ініціативою Європейського Союзу, спрямованою на створення єдиного віртуального середовища для зберігання, обробки та обміну науковими даними. EOSC об'єднує наявні інфраструктури, забезпечуючи дослідникам доступ до публічно фінансованої інформації з різних дисциплін та країн і базується на принципах FAIR (знайдено, доступно, інтероперабельно, повторно використовуване), що гарантує ефективне управління даними.

Мета EOSC полягає у сприянні відкритій науці, цифровій трансформації та інноваціям, мобілізуючи національні інвестиції для досягнення глобального лідерства в управлінні науковими даними. В Україні функціонує UA Hub, що забезпечує інтеграцію національної науки з EOSC [2].

Водночас розширення доступу до даних і цифрових сервісів актуалізує не лише організаційні, а й етичні виклики використання новітніх технологій. Передусім це стосується впровадження штучного інтелекту в освітній і науковий процес.

Серед конструктивних наслідків диджиталізації університетів слід відзначити розширення доступу до знань, можливість формування індивідуальних освітніх траєкторій та підвищення ефективності

управлінських процесів. У контексті війни в Україні цифрові технології стали критично важливими для збереження освітнього процесу, особливо у прикордонних та прифронтових регіонах. Водночас деструктивні аспекти включають загрози академічній доброчесності, зокрема плагіат за допомогою штучного інтелекту, цифровий розрив, соціальну відчуженість студентів та надмірне навантаження на викладачів. Такий баланс можливостей і ризиків визначає сучасні напрями розвитку диджиталізації вищої освіти [3].

Впровадження штучного інтелекту (ШІ) в освіту піднімає важливі етичні питання, зокрема щодо конфіденційності, прозорості алгоритмів, відповідальності та справедливості. Серед основних ризиків – несанкціонований доступ до даних, кібератаки та порушення авторських прав під час генерації контенту машинами. Для мінімізації цих загроз пропонується створення етичних комітетів та впровадження навчання етичного використання ШІ ще на рівні середньої школи, що сприятиме запобіганню академічній нечесності та формуванню відповідальної цифрової культури [4].

Поряд з етичними дилемами ШІ постає і питання технологічної безпеки цифрового середовища. Тому аналіз цифровізації доцільно доповнити розглядом кіберзагроз і пов'язаних із ними соціальних ризиків.

Цифрове середовище супроводжується низкою ризиків, серед яких ключовими є кіберзагрози, такі як фішинг, ботнети та малвертайзинг, а також цифрова нерівність і технологічне безробіття. [1]

Для ефективного захисту даних необхідні комплексні підходи, що включають шифрування інформації, регулярні аудити безпеки та підвищення цифрової грамотності персоналу.

Такий інтегрований підхід дозволяє мінімізувати негативні наслідки цифровізації та забезпечити стійкість інформаційних систем.

З огляду на зазначені ризики, ключовим завданням стає формування комплексних механізмів захисту даних і підвищення цифрової компетентності учасників освітньо-наукового процесу.

Ефективна цифровізація наукових та освітніх установ потребує чітко окреслених стратегій розвитку, наприклад до 2030 року, які передбачають модернізацію інфраструктури, створення цифрового контенту та повне охоплення персоналу цифровими компетенціями. Для підвищення ефективності роботи науковців рекомендується використовувати спеціалізовані інструменти, такі як Zotero для управління цитуваннями, Grammarly для коректури текстів, SciNote для електронних лабораторних блокнотів та Litmaps для аналізу наукової літератури. Успішне впровадження цифрових стратегій неможливе без сталого фінансування, що поєднує державні та приватні ресурси, а також

активної міжнародної співпраці, яка забезпечує розвиток глобальних наукових інфраструктур [5].

Аналіз наявних джерел свідчить, що цифровізація, незважаючи на численні переваги, супроводжується суттєвими ризиками, включаючи кіберзагрози, цифрову нерівність та загрози академічній доброчесності. Для мінімізації цих негативних наслідків критично важливим є державне регулювання, яке визначає стандарти безпеки, етичні норми та політики доступу до цифрових ресурсів. Водночас формування цифрових компетентностей серед науковців, викладачів та студентів забезпечує ефективне використання сучасних технологій і сприяє стійкому розвитку наукової та освітньої сфери. Поєднання нормативних заходів і розвитку людського капіталу створює умови для безпечного, відповідального та результативного технологічного переходу в науці та освіті.

Література:

1. Хаустова М. Г. Вигоди, ризики та проблеми цифровізації суспільства: загальнотеоретичний аспект / М. Г. Хаустова // Аналітичне-порівняльне правознавство. – Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2023. – №5. – С. 753–759. – Бібліогр.: с. 758–759. – Режим доступу: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/291041/284672>
2. Open Research Europe. European Open Science Cloud (EOSC) / Open Research Europe. – 2023. – Режим доступу: <https://open-research-europe.ec.europa.eu/articles/5-19>
3. Попело О. В., Самойлович А. Г., Попело О. П. Конструктивні та деструктивні наслідки цифровізації закладів вищої освіти / О. В. Попело, А. Г. Самойлович, О. П. Попело // Проблеми економіки. – 2024. – №2. – С. 108–115. – <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2024-2-108-115>
4. Проблеми етики при використанні штучного інтелекту в освіті. – Режим доступу: <http://www.konferenciaonline.org.ua/ua/article/id-2080/>
5. Кабінет Міністрів України. Розпорядження від 31 грудня 2024 р. № 1351-р «Про схвалення Стратегії цифрового розвитку інноваційної діяльності України на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації». – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1351-2024-%D1%80#n14>

ЕКОСИСТЕМА ГЕНЕРАТИВНОГО АІ В АКАДЕМІЧНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Ягодзінський Сергій Миколайович
*доктор філософських наук, професор,
проректор з навчально-методичної роботи
ПВНЗ «Європейський університет»
м. Київ, Україна*

Ягодзінська Валерія Євгенівна
*аспірантка
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Київ, Україна*

Питання про місце генеративного штучного інтелекту в академічному середовищі вже вийшло за межі дискусії про доцільність його використання. На порядку денному стоїть інше: *яким чином сучасний заклад вищої освіти має збудувати власну AI-інфраструктуру* – не як набір окремих інструментів, а як системну екосистему, що підтримує наукову та освітню діяльність на всіх рівнях. Зважаючи на стрімке зростання наукових публікацій у цій сфері (за даними Scopus, за останні чотири роки опубліковано понад 3 800 рецензованих статей про генеративний АІ в освіті [1]), ми переконані: відставання у формуванні такої екосистеми – вже не технологічна, а стратегічна проблема, помилка менеджменту закладів вищої освіти.

Концептуальна рамка нашого дослідження ґрунтується на розмежуванні двох принципово різних *режимів взаємодії людини з АІ*: когнітивного аутсорсингу (делегування рутинних когнітивних операцій) та когнітивної інтеграції (використання АІ як середовища розширеного мислення).

Перший режим – найпоширеніший і водночас найменш продуктивний для науки: він звільняє час, але не підвищує якість мислення. *Другий* – передбачає, що АІ стає контуром обробки рутинних операцій, що звільняє дослідника для того, що справді потребує людської присутності: формулювання ідей, інтерпретації, експертної оцінки, етичного рішення [2]. Відтак, ключовим питанням є не «чи використовувати АІ», а «як побудувати персональну або інституційну АІ-інфраструктуру», залишаючись при цьому в рамках академічної добросовісності та наукової репутації.

На підставі порівняльного аналізу популярних у 2026 році генеративних платформ – ChatGPT, Gemini, Claude та NotebookLM – ми пропонуємо *функціональну типологію AI-інструментів для академічного середовища за критеріями:*

- верифікація наукових джерел;
- моделювання авторського стилю;
- створення структурованих документів;
- підтримка довгострокових проєктів;
- робота із замкненим корпусом інституційних документів.

Результати порівняння свідчать, що жоден із наявних інструментів не є універсальним: ChatGPT і Gemini оптимальні для кастомізованих асистентів у рутинних завданнях; Claude – для глибокої наукової роботи, що вимагає верифікації джерел і навчання авторського стилю; NotebookLM більше підходить для формування замкненого контекстного простору на основі корпоративних документів ЗВО.

Водночас, не можна ігнорувати етичних й правових викликів щодо авторства, доброчесності та відповідальності у процесі імплементації генеративного AI в архітектоніку ЗВО.

Особливу увагу привертає проблема академічної доброчесності в умовах генеративного AI. Ми далекі від апокаліптичних прогнозів щодо «смерті академічного письма», але й не схильні до безкритичного оптимізму. На наш погляд, ключовою є не заборона, а прозорість: декларування використання AI-асистентів у публікаціях (відповідно до позицій Elsevier, Springer, COPE), обов'язкова верифікація кожного факту, цитати та посилання, згенерованих AI, та чітке усвідомлення того, що відповідальність за результат завжди залишається за людиною – автором, викладачем, дослідником. Такий підхід є не просто нормативною вимогою, а умовою збереження довіри до наукового дискурсу.

Опитування науковців, проведене Nature, підтверджує: більшість дослідників розглядають AI-інструменти як такі, що стануть важливими або необхідними для їх галузі впродовж наступного десятиліття [4]. Як приклад практичної реалізації зазначеного підходу з урахуванням усіх аспектів академічної доброчесності, може бути AI-асистент для аналізу акредитаційних справ чи AI-довідник нормативної бази університету.

У підсумку зазначимо: *генеративний AI в академічному середовищі* – це не тренд і не загроза, а *новий тип інфраструктури*, який потребує осмисленого проєктування. Той заклад, що першим збудує AI-екосистему – не просто впровадить окремі інноваційні інструменти, а інтегрує їх у наукові та управлінські процеси на рівні інституційної культури, – отримає суттєву конкурентну перевагу. Питання, на наш погляд, не у «чи», а у «як» і «коли».

Література:

1. Ng S.-L., Ho C.-C. Generative AI in Education: Mapping the Research Landscape Through Bibliometric Analysis. *Information*. 2025. Vol. 16. No. 8. P. 657. DOI: 10.3390/info16080657.
2. Perkins M., Roe J. Generative AI Tools in Academic Research: Applications and Implications for Qualitative and Quantitative Research Methodologies. Preprint. 2024. DOI: 10.48550/arXiv.2408.06872.
3. Dwivedi Y. K., Kshetri N., Hughes L. et al. Opinion Paper: «So what if ChatGPT wrote it?» Multidisciplinary perspectives on opportunities, challenges and implications of generative conversational AI for research, practice and policy. *International Journal of Information Management*. 2023. Vol. 71. 102642. DOI: 10.1016/j.ijinfomgt.2023.102642.
4. Van Noorden R., Perkel J. M. AI and science: what 1,600 researchers think. *Nature*. 2023. Vol. 621. P. 672–675. DOI: 10.1038/d41586-023-02980-0.
5. Wu F., Dang Y., Li M. A Systematic Review of Responses, Attitudes, and Utilization Behaviors on Generative AI for Teaching and Learning in Higher Education. *Behavioral Sciences*. 2025. Vol. 15. No. 4. P. 467. DOI: 10.3390/bs15040467.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-606-8-58>

СИНЕРГІЯ НАУКОВИХ ПІДХОДІВ ТА ІНТЕРНЕТ-МАРКЕТИНГУ В РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ ВЕЛИКИХ ПІДПРИЄМСТВ

Яковенко Роман Олександрович

здобувач наукового ступеня доктора філософії (PhD) III курсу,

спеціальність 075 Маркетинг

Рівненський державний гуманітарний університет

м. Рівне, Україна

В сучасних умовах глобалізації, цифровізації та посилення конкуренції особливого значення набуває синергія науки та інновацій як основа ефективного розвитку підприємств. Однією з ключових сфер реалізації такої синергії є інтернет-маркетинг, який трансформується під впливом новітніх технологій, наукових підходів та креативної економіки.

Сучасні підприємства здійснюють діяльність у середовищі, де темпи змін є безпрецедентно високими. Глобалізаційні процеси, стрімкий технологічний прогрес, політична нестабільність і явище полікризи формують непередбачувані умови функціонування бізнесу, посилюючи рівень невизначеності та динамічності. За таких обставин традиційні

управлінські підходи часто втрачають ефективність, оскільки не забезпечують належної гнучкості для оперативного реагування на нові виклики.

В умовах воєнного стану складність управління підприємствами суттєво зростає через втрату трудових ресурсів, психологічне навантаження на персонал і загальну нестабільність середовища. Це, у свою чергу, зумовлює потребу у швидкому прийнятті рішень, адаптивності та застосуванні креативних підходів.

У вузькому розумінні креативність можна трактувати як дивергентне мислення, характерною рисою якого є здатність генерувати множинні варіанти вирішення однієї проблеми, що дозволяє отримувати нестандартні та неочікувані результати. У ширшому контексті креативність виступає як сукупність інтелектуально-творчих здібностей особистості, пов'язаних із особливостями мислення, інтелекту та здатністю до інновацій.

Водночас креативні результати рідко є наслідком випадкових осяянь. Їх основою виступають допитливість, систематичне накопичення знань, тривала інтелектуальна діяльність, внутрішня мотивація та активна комунікація в професійному середовищі. Саме поєднання цих чинників забезпечує формування ефективних креативних рішень у діяльності підприємств.

Інтернет-маркетинг виступає не лише інструментом просування товарів і послуг, а й платформою для впровадження інноваційних рішень, що базуються на наукових дослідженнях у сфері поведінки споживачів, аналітики даних, цифрових комунікацій та управління брендом. Використання таких підходів дозволяє підприємствам більш ефективно адаптуватися до сучасних викликів, зокрема нестабільності ринку, швидкої зміни споживчих уподобань і технологічних трансформацій.

У цьому контексті важливу роль відіграє креативна економіка, яка є результатом взаємодії знань, інновацій і творчого потенціалу. Саме вона формує нові підходи до створення доданої вартості через використання інтелектуальних і культурних ресурсів. Інтеграція креативної економіки в інтернет-маркетинг дозволяє підприємствам створювати унікальні комунікаційні стратегії, що базуються на креативному контенті, інноваційних технологіях та аналітичних даних [1].

Сучасне маркетингове середовище характеризується високим рівнем невизначеності, що вимагає від підприємств використання науково обґрунтованих підходів до прийняття управлінських рішень. Застосування методів аналізу великих даних (Big Data), штучного інтелекту та цифрової аналітики є прикладом інтеграції науки в практику інтернет-маркетингу. Це забезпечує більш точне прогнозування поведінки споживачів, персоналізацію комунікацій і підвищення ефективності маркетингових кампаній.

Водночас інноваційність у маркетинговій діяльності проявляється через впровадження нових форматів взаємодії зі споживачами, використання цифрових платформ, соціальних мереж і інтерактивного контенту. Поєднання інноваційних технологій із креативними підходами створює синергетичний ефект, який значно підсилює вплив маркетингових стратегій.

Особливе значення у формуванні цієї синергії має брендинг, який інтегрує результати наукових досліджень, інноваційні рішення та креативні підходи. Сучасний бренд формується не лише через візуальні елементи, а й через емоційний, соціальний і культурний контекст, що дозволяє встановлювати глибокий зв'язок зі споживачами.

Важливим аспектом є також використання маркетингової інформації як стратегічного ресурсу. Дані стають основою для прийняття рішень, оптимізації витрат і підвищення результативності маркетингових заходів. Синергія креативності та аналітики дозволяє підприємствам створювати більш точні, ефективні та інноваційні комунікаційні стратегії [2].

У контексті сучасних викликів, зокрема цифрової трансформації, глобальної конкуренції та швидких змін ринкового середовища, інтеграція науки, інновацій та інтернет-маркетингу є необхідною умовою забезпечення конкурентоспроможності великих підприємств. Використання креативного потенціалу у поєднанні з науковими підходами сприяє формуванню нових бізнес-моделей, підвищенню ефективності комунікацій і зміцненню позицій підприємств на ринку [3].

Отже, синергія науки та інновацій у сфері інтернет-маркетингу та креативної економіки виступає ключовим фактором адаптації підприємств до сучасних викликів. Вона забезпечує не лише підвищення ефективності маркетингової діяльності, а й створює передумови для сталого розвитку та інноваційного зростання бізнесу.

Література:

1. Креативна економіка – нова економічна епоха XXI. Режим доступу : <https://shotam.info/kreatyvna-ekonomika-mozhe-staty-rushiiem-vidbudovu-i-os-kilka-arhumentiv/>

2. Ліпич Л.Г., Кушнір М.А. Концепція стратегічного лідерства: виклики, еволюція, принципи. Здобутки економіки: перспективи та інновації. 2024. doi: 10.5281/zenodo.13166294.

3. Міро І. М., Іванова М. І. Синергія креативності та адаптації підприємств в умовах невизначеності. Економічний вісник дніпровської політехніки. 2024 №4 (88). <https://doi.org/10.33271/ebdut/88.091>

НОТАТКИ

НОТАТКИ

МІЖНАРОДНА
НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

СИНЕРГІЯ НАУКИ ТА ІННОВАЦІЙ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

23 травня 2026 року

Підписано до друку 06.05.2026. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 11,86. Тираж 100. Замовлення № 0526-033.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»

79000, м. Львів, вул. Технічна, 1

87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44

Телефон: +38 (050) 658 08 23

E-mail: editor@liha-pres.eu

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6423 від 04.10.2018 р.